

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie (bakalářské studium)

Studijní obor: Geografie - kartografie

Alexandra Seidlová

**GEOPOLITICKÉ ASPEKTY RUSKÉ ENERGETICKÉ
POLITIKY VE VZTAHU K EVROPSKÉ UNII**

**GEOPOLITICAL ASPECTS OF RUSSIAN ENERGY POLICY
TOWARD THE EUROPEAN UNION**

Bakalářská práce

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Libor Jelen, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 22. 5. 2015

.....

Alexandra Seidlová

Poděkování

Ráda bych poděkovala RNDr. Liborovi Jelenovi, Ph.D. za nesmírně přínosné a profesionální vedení bakalářské práce, za přátelský přístup, věcné rady a komentáře a nasměrování k pravému jádru problematiky. Nesmírné díky patří mým rodičům za jejich trpělivost a osobní připomínky, mým drahým přátelům a partnerovi, kteří mě po celou dobu práce podporovali.

ABSTRAKT

Objem zemního plynu dodávaného z Ruska má v evropském energetickém mixu každoročně významný podíl. Přílišná závislost na ruských dodávkách však vyvolává obavy z potenciálně nebezpečného geopolitického vlivu Ruska na členské státy Evropské Unie (EU). Cílem této práce je metodou kritické rešerše analyzovat na příkladu vybraných evropských i ruských projektech plynovodů přítomnost převládajících geopolitických aspektů nad aspekty geoekonomickými v ruské energetické politice, ve vztahu k EU i ke státům v oblasti Kaspického moře. Pozornost je věnována i vnějším aktérům v podobě předních energetických firem, vstupujících do rusko-evropského energetického hracího pole. V závěru jsou diskutovány další možná diverzifikační východiska a odhad budoucího vývoje energetické politiky v rámci EU.

Klíčová slova: zemní plyn, geopolitika, plynovody, Gazprom

ABSTRACT

The capacity of natural gas which is imported from Russia has a major part in the European energy mix. The over-dependency on Russian supplies invokes fears from potential dangerous geopolitical influence of Russia on states of the European Union (EU). The objective of this work is, by the method of critical *recherché*, to analyze principal geopolitical aspects than geoeconomical aspects of the Russian energy policy in stance to the EU and even to states in the region of Caspian Sea on the examples of the chosen European and Russian pipeline projects. The attention is also devoted on outer actors in the form of energetic companies, which enter in to Russian-European energy chess field. In the end of this work the possible diversification bases and the guess of the future development of energy policy is being discussed.

Key words: natural gas, geopolitics, pipelines, Gazprom

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a příloh

Přehled použitých zkratk

1. Úvod	8
2. Charakteristika regionu eurasijského Balkánu	11
2.1 Geopolitická situace v regionu	12
2.2 Geopolitické působení vnějších hráčů v regionu.....	13
2.2.1 Geopolitické působení USA a Ruska v regionu	16
3. Kaspický zemní plyn jako strategická komodita	18
3.1 Demarkace Kaspického moře	20
4. Evropská energetická politika.....	21
4.1 Energetická bezpečnost v Evropě.....	21
4.2 Postavení Ruska v energetické politice EU.....	21
4.2.1 Rusko-ukrajinské plynové krize jako příklad energetické politiky Ruska	24
4.2.2 Nord Stream	28
5. Diverzifikační projekt EU: Nabucco	30
5.1 Ruské alternativy	34
5.1.1 Blue Stream	34
5.1.2 South Stream	35
6. Jižní koridor (Southern Corridor).....	37
7. Důsledky boje plynovodů a současné postavení Turecka	39
8. Závěr	40
Seznam použité literatury	43

Seznam obrázků

Obr. 1: Státy regionu eurasijského Balkánu	11
Obr. 2: Ložiska zemního plynu v Kaspickém moři	15
Obr. 3: Diverzifikace spotřebovaného plynu (v mld. m ³) v Evropě v roce 2013 a její předpoklad pro roky 2020 a 2035.....	22
Obr. 4: Trasy zmiňovaných plynovodů	31

Seznam tabulek

Tab. 1: Etnické složení vybraných států eurasijského Balkánu	12
Tab. 2: Zásoby zemního plynu v zemích euroasijského Balkánu (v mld. m ³) k 1. lednu 2014..	13
Tab. 3: Závislost vybraných zemí EU na dováženém ruském zemním plynu (v mld. m ³) v roce 2013	23

Seznam příloh

Příloha 1: Přehled předních energetických společností, jejich vlastnických podílů a vlastních akcií.....	51
Příloha 2: Vlastnické podíly energetických společností v ázerbájdžánských plynových polích	53
Příloha 3: Činnost zahraničních společností v turkmenském energetickém sektoru.....	54

Přehled použitých zkratk

BP = British Petrol (britská energetická společnost)

EK = Evropská komise

EU = Evropská unie

LNG = Liquefied Natural Gas (zkapalněný zemní plyn)

SCP = South Caucasus Pipeline (plynovod)

SNS = Společenství nezávislých států

SOCAR = State Oil Company of Azerbaijan Republic (státní ázerbájdžánská energetická společnost)

TAP = Trans Adriatic Pipeline (plynovod)

TANAP = Trans-Anatolian Pipeline (plynovod)

1. Úvod

„Systém plynovodů je výtvorem Sovětského svazu. Máme v úmyslu podržet si státní kontrolu nad systémem dopravy plynu a nad Gazpromem. Gazprom nerozdělíme. Ať si Evropská komise nedělá vůbec iluze. U plynu bude muset jednat se státem.“ (Vladimir Putin; Fredholm 2006 cit. v Lucas 2008, s. 199).

Rusko drží prvenství ve světovém žebříčku států s největšími prokázanými zásobami zemního plynu. Se svými 48 810 mld. m³ (OPEC 2013) má pod kontrolou téměř čtvrtinu celkového množství zemního plynu na světě. Za rok 2013 činila celková produkce 671 mld. m³, čímž se Rusko umístilo těsně za největším producentem zemního plynu USA. Z tohoto množství bylo 210,7 mld. m³ určeno k exportu (IEA 2015).

Největším odběratelem ruského plynu jsou evropské státy. Z celkového množství 502,9 mld. m³ spotřebovaného zemního plynu v Evropě (EIA 2015) tvořila v roce 2014 téměř třetina plyn ruský (BP 2014). Dodávky plynu tak vytvářejí vzájemnou silnou evropsko-ruskou závislost. Na jedné straně jsou některé evropské státy na ruském zemním plynu až 100% závislé, na druhé je Rusko závislé na příjmech z plynu exportovaného na evropský energetický trh. Evropské ceny placené za dodaný plyn se pohybují mnohem výše než v jiných oblastech ruského exportu, např. v roce 2014 EU zaplatila za 1000 m³ přibližně 341 \$ (Euractiv 2015), kdežto Ukrajina 268,5 \$ (Schindler 2014).¹

V zájmu státu je pro Rusko nutné pozici největšího evropského importéra za každou cenu udržet. Energetickou strategii tak staví do hlavní role zahraniční politiky a zároveň kontrola nad zdroji je natolik důležitá, že je svěřena státu, nikoli soukromým podnikům. Závislost na takto nastaveném energetickém průmyslu je však pro Evropu potenciální hrozbou nebezpečného politického vlivu. V rámci bezpečnosti energetické politiky se proto Evropská Unie zvláště v posledním desetiletí pokouší diverzifikovat své zdroje. Lokalit odkud plyn do Evropské Unie čerpat není mnoho, výstavba plynovodů je velice nákladná a upřednostňují se proto co nejkratší trasy. Další možností je dovoz LNG (z anglického Liquefied Natural Gas), tedy zkapalněného zemní-

---

¹ Tato cena byla v dubnu 2014 se zavedením cla na vývoz zemního plynu na Ukrajinu navýšena na 485,5 \$. Ukrajinský premiér Arsenij Jaceňuk se k situaci vyjádřil velice nesouhlasně a učiněný krok označil jako politicky motivovaný, u kterého dále očekává pokračující sílení ruského tlaku na Ukrajinu a s ním spojené omezování energetických dodávek (Patria 2014).

ho plynu přepravovaného v barelech. Takto transportovaný plyn však nemůže svou kapacitou konkurovat dodávkám plynovodů. Do Evropy bylo v roce 2013 dodáno pouze 51,5 mld. m³ LNG, tedy přibližně jedna osmina importovaného plynu (BP 2014).

Vzhledem k velice slabým vlastním zdrojům EU, které by stačily maximálně na příštích 11 let (Eni 2014), je diverzifikace velice aktuálním tématem. Jako nejreálnější zdrojová oblast zemního plynu se tak pro Evropskou Unii do budoucna jeví region „eurasijského Balkánu“, kde se nachází dalších 53 438 mld. m³ (World Factbook 2014). Z evropské iniciativy proto v roce 2002 vznikly plány na výstavbu plynovodu Nabucco, který by do Evropy transportoval plyn právě z této oblasti. Projektu se však záhy postavila tvrdá konkurence. Paralelní plán projektu South Stream, zrozený pod záštitou ruského státního podniku Gazpromu, prakticky kopíroval trasu Nabucca, avšak se zásadním rozdílem - do evropských domácností by přiváděl další ruský plyn.

Cílem této práce je posoudit přítomnost geopolitických aspektů v ruské energetické politice zaměřených na zisk kontroly nad zdroji zemního plynu v oblasti „eurasijského Balkánu“ a podmanění si evropského energetického trhu. Pokusím se analyzovat současnou situaci v eurasijském energetickém hracím poli, kde se i přes své obrovské vlastnictví zdrojů zemního plynu Gazprom pod taktovkou Kremlu, snaží zmocnit středoasijského nerostného bohatství na úkor diverzifikace dodavatelů Evropské Unie. Na příkladech plánů několika vybraných plynovodů se budu snažit prokázat převládající geopolitický záměr těchto projektů nad ekonomickým. Dále se pokusím prokázat snahu Ruska o zamezení nezávislé regionální spolupráce nově vzniklých kaspických států se současnými odběrateli ruského plynu, podobně jako snahu oslabit americký geopolitický vliv v této oblasti.

Výchozí metodou práce je rešerše literatury. Kromě množství zahraničních odborných článků tvoří hlavní kostru mé práce dílo Edwarda Lucase „*Nová studená válka aneb jak Kreml ohrožuje Rusko i Západ*“. Tento britský novinář, zaměřený na východní a střední Evropu, dlouhodobě studuje ruské politické počínání. Zmiňuje zde historické příčiny současné politiky od pádu Sovětského svazu, přes neúspěchy Jelcina až k úspěchu, strategii a moci Vladimira Putina. Rozebírá zde vztah Ruska a

EU, jejich pře, nejen o energie i nečestné jednání jednotlivých vysokých politiků, diplomatů a představitelů z energetického sektoru.

Dalšími zásadními myšlenkami mě inspirovalo dílo Anity Orbánové *„Moc, energie a nový ruský imperialismus“*, které autorka napsala jako svou disertační práci. Orbánová v knize vysvětluje, proč a v jakých obdobích vstupují ruské energetické společnosti na evropský trh. Za jakých podmínek se to děje pak udává na příkladech států Visegrádské čtyřky (Polsko, Česká republika, Slovensko a Maďarsko). Z tohoto díla jsem čerpala především historicko-politické příčiny dnešní situace a současné vztahy bývalých sovětských satelitů a Ruské federace.

„Velká Šachovnice: k čemu Ameriku zavazuje její globální převaha“ od Zbigniewa Brezinského jsem použila především pro charakteristiku regionu „eurasijského Balkánu“, respektive kaspického regionu. Zbigniew Brezinski je skutečným odborníkem v geopolitickém oboru. Stál po boku prezidenta USA Jimmyho Cartera jako poradce pro otázky národní bezpečnosti 1977 – 1981, i po boku současného prezidenta Baracka Obamy, jako poradce pro zahraniční politiku. V této knize Brzezinski formuluje americkou zahraniční politiku, strategii pro získání jedinečného postavení světového vládnoucího hegemonu prostřednictvím ovládnutí oblasti Eurasie. Popisuje postavení, hrozby a cíle jednotlivých států v oblasti, stejně jako vztahy mezi nimi.

Článek *„Bypassing Russia: Nabucco project and its implication for the European gas security“* od Erkana Erdogdu, byl pro mě výchozím zdrojem informací o plynovodu Nabucco, podobně jako *„Central Asian gas in Eurasian power game“* od Onura Cobanliho, který mi poskytl veškeré zásadní informace o ostatních plynovodech, o kterých se ve své práci budu zmiňovat, a pomohl mi nahlédnout do celkové energeticko-politické problematiky kaspického regionu. Mohu uvést mnoho dalších specializovaných monografií, ať už ekonomického či geopolitického rázu, které byly použity (např. Stern 2006, Spanjer 2007, Veliyev 2011 a další), zároveň i komplexnější práce (např. Riley 2006, Dilbazi 2009, a další). Intenzivně byly využívány české i zahraniční mediální zdroje (např. BBC News, News Central Asia, z ruských lze jmenovat například RT, President of Russia a další). Technické informace poskytly nejčastěji oficiální webové stránky plynářských společností, působících v zájmové oblasti (především Gazprom a British Petrol), energetických informačních agentur (IEA, EAI) či konkrét-

ních plynovodných projektů (TAP, TANAP 2015). Využíván byl i oficiální web Evropské komise (EK).

2. Charakteristika regionu eurasijského Balkánu

Označení Balkán poukazuje na regionální rysy charakteristické pro jihovýchodní Evropu, tedy politickou a etnickou nestabilitu se silným politickým vlivem okolních mocností. Do eurasijského Balkánu lze zahrnout státy bývalého Sovětského svazu: Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Uzbekistán, Turkmenistán, Ázerbájdžán, Arménii, Gruzii a dále Afghánistán, Írán a Turecko (viz obr. 1). Společně tyto státy vytvářejí nestabilní, nesoudržný a politicky desorientovaný kaspický region, který je však pro svůj energetický potenciál zájmovou oblastí mnoha velmocí (Brzezinski 2008).

Obr. 1: Státy regionu eurasijského Balkánu

Zdroj: Natural Earth (2015), vlastní tvorba

Převážným zdrojem vnitřních problémů regionu je široká etnická mozaika a její nesusoudržnost (viz tab. 1). Státní hranice delimitované sovětským režimem v 1. pol. 20. století často nerespektují rozložení etnik, čímž se zvýšila kulturní a politickou roztrž-

těnost regionu. Tato situace byla ještě umocněna řízeným migračním procesem, v jehož důsledku došlo k rozsáhlé rusifikaci některých zejména průmyslových oblastí. Po rozpadu Sovětského svazu zde došlo k mnoha etnickým konfliktům, které Rusko svoji přímou vojenskou angažovaností využilo k obnově svého vlivu (Brzezinski 2008).

Tab. 1: Etnické složení vybraných států eurasijského Balkánu

Ázerbájdžán ^a	Turkmenistán ^b	Írán ^c	Turecko ^d
Azerové (91,6 %)	Turkmeni (85 %)	Peršané (61 %)	Turkové (70 - 75 %)
Arméni (1,3 %)	Uzbekové (5 %)	Azerové (16 %)	Kurdové (18 %)
Rusové (1,3 %)	Rusové (4 %)	Kurdové (10 %)	ostatní (7 - 12 %)
ostatní (5,8 %)	ostatní (6 %)	Turkmeni (2 %)	
		ostatní (11 %)	

Zdroj: The World Factbook 2015.

Pozn.: ^a Data za rok 2009. ^b Data za rok 2003. ^c Data za rok 2014. ^d Data za rok 2008.

2.1 Geopolitická situace v regionu

Pro účely analýzy geopolitických vlivů v této oblasti bude z celého eurasijského Balkánu pozornost soustředěna pouze na Ázerbájdžán, Írán a Turkmenistán, jakožto hrací pole evropsko-ruské energetické politiky a dále na Turecko, které sice vlastní nejmenší zásoby zemního plynu (viz tab. 2), avšak v pozici transitní země se stává nadmíru důležitým geostrategickým hráčem (Brzezinski 2008). ²

² Kazachstán sice disponuje značnými zásobami zemního plynu, ale z hlediska Evropy nejsou významné, především kvůli náročnosti transportu.

Tab. 2: Zásoby zemního plynu v zemích euroasijského Balkánu (v mld. m³) k 1. lednu 2014

Írán	33 800
Turkmenistán	7 504
Turecko	6 824
Kazachstán	2 407
Uzbekistán	1 841
Ázerbájdžán	991
Afgánistán	50
Gruzie	9
Kyrgyzstán	6
Tádžikistán	6
Arménie	0
celkem	53 438

Zdroj: The World Factbook 2015

Ázerbájdžán je se svou strategickou polohou v ohnisku nejzranitelnějším článkem oblasti. Nejen jeho kladné etnické i politické vztahy s Tureckem jsou hrozbou pro Írán. V severozápadním Íránu žije 16 % Ázerbájdžánců (viz tab. 1), což vede Írán ke strachu ze separatistických tendencí těchto obyvatel a následné ztráty území. Proto má tendenci ke spolupráci s politicky poměrně izolovaným Turkmenistánem. Írán je navíc díky teokratické diktatuře politicky velmi nestabilní (Brzezinski 2008).

2.2 Geopolitické působení vnějších hráčů v regionu

Nejen z hlediska energetických zájmů Evropské Unie a Ruské federace leží eurasijský Balkán přímo v ohnisku. Jak již bylo řečeno v úvodu, tento region disponuje téměř 54 000 mld. m³ zemního plynu (viz tab. 2), z čehož se drtivá většina ložisek nachází na dně Kaspického moře (viz obr. 2). (Rozpory o vlastnictví přírodního bohatství v Kaspickém moři bude tématem kapitoly 3.1). Soupeření o vliv v oblasti je však kromě geopolitických a ekonomických lákadel způsoben i historickými příčinami. Účastní se ho zejména Rusko, Turecko a Írán, kteří zde měli v minulosti vliv v podobě Perské a Osmanské říše a později Sovětského svazu, jehož bývalá území, Rusko stále považuje za zónu, v níž by měl panovat pouze ruský politický a ekonomický vliv. O vliv v oblasti dále soupeří i Ukrajina, která v bývalých sovětských satelitech spatřuje vhodného spojence pro boj o nezávislost na Moskvě. Pouhou otázkou času je, kdy se v oblasti začne výrazněji angažovat i Čína, s čímž dále souvisí zájem

Indie, pro kterou je výhodné posílit ruský vliv jako protipól stále šířeji prostupujícího vlivu Číny (Brzezinski 2008).

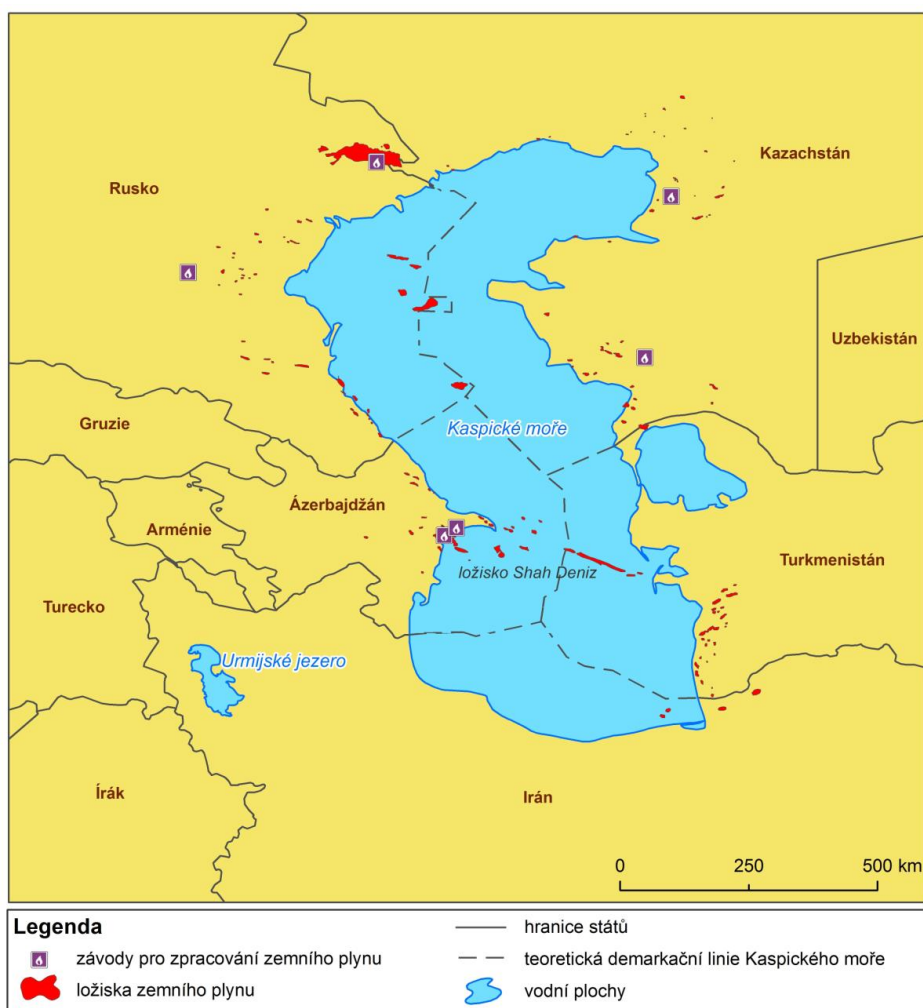
Spojené státy taktéž nestojí, jak by se mohlo zdát, opodál. Z hlediska jejich vzdálenosti je nemožné, aby se staly přímo hnacím motorem oblasti, avšak jsou dostatečně silné, aby zde získaly značný vliv. Kromě zájmu o ekonomické využití místních přírodních zdrojů se především snaží udržet bezpečnost v Evropě, k čemuž patří i omezování vzniku ruského energetického monopolu. Jelikož, jak již bylo řečeno, Rusko vnímá oblast jako prakticky vlastní území, s kterým si může libovolně nakládat. Spojené státy napomáhají těmto státům svou suverenitu udržet a dále rozvíjet. Nabízejí jim tak ekonomickou pomoc, kterou se snaží rozšířit na mezinárodní, a která by měla vést k hospodářskému růstu, etnické stabilitě a samostatnosti regionu. Více o postavení USA a Ruska bude uvedeno v následující kapitole (Brzezinski 2008).

Ekonomická podpora jednotlivých států a snaha o zisk vlivu v regionu probíhá především prostřednictvím energeticky zaměřených společností. Ty se v oblasti Kaspického moře podílí na těžbě nerostných surovin či investují do výzkumu jejich ložisek. Přehled těchto společností je uveden v příloze 1. Je však nutno poznamenat, že vlastnické struktury těchto firem jsou velice často neprůhledné. Široká variabilita akcionářů způsobuje nejasnosti v původu podniku a nemožnost předpokladu převládajícího směru geopolitické i geoekonomické činnosti.

Přehled vnějších hráčů v ázerbájdžánském a turkmenském energetickém sektoru, jejich původu a vlastníků, je uveden v příloze 2 a 3. Íránské zásoby jsou koncentrovány především v jihozápadní části státu a Perském zálivu. Nachází se zde například světově největší plynové pole Jižní Pars s rozlohou 9 700 km² (POGC 2008), které Írán sdílí s Katarem. V něm je obsaženo až 40 % celkových íránských zásob. Veškeré zásoby nerostných zdrojů jsou vlastněny státní společností NIOC (National Iranian Oil Company). Íránský zákon dokonce zakazuje soukromé či zahraniční vlastnictví zásob zemního plynu či ropy. Zahraniční společnosti se ale mohou podílet na výzkumu a rozvoji těchto polí. V případě pole Jižní Pars se v současné době ale jedná pouze o íránské společnosti. S evropskými společnostmi Total, Eni a Statoil byly

smlouvy ukončeny³ (EIA 2014b). Kaspické zásoby íránského plynu jsou stejně jako mnohé další oblasti prozatím dostatečně neprozkoumány. Írán nemá potřebné technologie a finance pro další výzkum, stejně jako potřebnou infrastrukturu pro export svého plynu, nemluvě o exportu LNG. Neschopnost rozvoje je způsobena mimo jiné i sankcemi USA a EU, které od roku 2011 způsobily pokles ročního příjmu z produkce o více než 60 mld. dolarů, tedy více než polovinu (EIA 2013a).

Obr. 2: Ložiska zemního plynu v Kaspickém moři

Zdroj: EIA (2013b), vlastní tvorba

³ Podobně tak i smlouvy o spolupráci na rozvoji ropného pole Zagheh s ruskou Tatněftí a pole Bushgan s íránsko-ruským společným podnikem Gazprom Pars Kish International. Írán pro ně v současnosti shání nového provozovatele. Gazprom Neft se ale i nadále podílí na rozvoji ropného pole Azar (EIA 2014b).

2.2.1 Geopolitické působení USA a Ruska v regionu

Koncem 70. let navrhla Moskva vybudovat 6 plynovodů přivádějících plyn z pole Urengoj do Evropy. Rada národní bezpečnosti USA vyjádřila své obavy o západní Evropu, která by se tak vystavila potenciálnímu politickému vlivu a energetické závislosti na SSSR. Prezident Ronald Reagan následně oznámil zákaz prodeje amerických zařízení pro konstrukci plynovodů a požádal o to i své evropské kolegy. Ti však Reaganovi nevyhověli, sledovali především své ekonomické zájmy. Někteří z nich dokonce tyto bezpečnostní snahy USA následně označili za „hospodářskou válku proti spojencům v západní Evropě“ (Orbánová 2008).

Rusko-americké vztahy jsou kapitolou samy pro sebe a jejich analýza není předmětem této práce. Zájmy těchto dvou velmocí jsou často v rozporu, což je patrné nejen z napětí ve vzájemných komentářích obou současných prezidentů Vladimira Putina i Baracka Obamy. Kaspická oblast je však bezesporu společným geostrategickým zájmem obou těchto velmocí.

V proslovu Sandyho Bergera, poradce pro národní bezpečnost působícím ve funkčním období bývalého prezidenta USA, Billa Clintona, uskutečněném 27. března 1997, byly označeny jako americké strategické území Čína, Turecko, Kavkaz a Střední Asie. Cílovým partnerem z kaspické oblasti se pro USA stal Ázerbájdžán, s kterým velice brzo navázaly obchodní vztahy. Počátky vzniku užších kaspicko-amerických energetických vztahů sahají do konce 20. století, kdy po rozpadu Sovětského svazu nabyly obrovské zásoby kaspických nerostných surovin své geostrategické hodnoty. Ázerbájdžán byl pro USA strategický z mnoha důvodů. Jednak leží v nesmírně výhodné geografické lokalitě, ve středu spojnice Evropy a Asie, ale zároveň mohl teoreticky hrát zvláštní roli i z hlediska vztahů sever-jih. Jeho ropné zdroje mohly USA zajistit diverzifikaci a tedy menší závislost USA na státech Perského zálivu (MacDougall 1997). Ázerbájdžán se navíc stal pro USA hlavním spojencem v boji proti terorismu, což byl jeden z prioritních cílů USA především po událostech ze září 2001. Nejen, že posílal skupiny svých vojáků do Afghánistánu a Iráku pro pomoc při potlačování nepokojů, ale ázerbájdžánské civilní letiště bylo využíváno americkými ozbrojenými silami pro doplňování paliv (Veliyev 2011).

Podpora USA pro Ázerbájdžán zajišťovala na druhou stranu stále menší závislost na Rusku, které se nepřestávalo snažit o totální kontrolu nad kaspickými zdroji (Veliyev 2011). Ovládnutí ázerbájdžánského hospodářství a politiky by navíc oddělilo státy Střední Asie od států západních a umožnilo by tak Rusku ovlivňovat i nepřístupný Turkmenistán a Uzbekistán (Brzezinski 2008). Odpovědí na tyto ruské snahy se stal projekt v americké spolupráci s Ázerbájdžánem, Tureckem a Gruzíí. Dva ropovody (Baku-Supsa a Baku-Tbilisi-Ceyhan) a jeden plynovod (Baku-Tbilisi-Erzurum neboli SCP, součást Jižního koridoru), přinesly do tureckého a gruzínského území ázerbájdžánské nerostné suroviny, avšak jejich trasa se ruské kaspické oblasti úplně vyhnula (Veliyev 2011).

V procesu snahy o ovládnutí kaspické oblasti se ruským nejvěrnějším spojencem stal Írán. S tím Rusko spolupracuje především v procesu demarkace kaspického moře, které se bude věnovat kapitola 3.1. Nepřátelské vztahy s USA, strach ze stabilního Ázerbájdžánu, který by se mohli íránští Azerové pokusit rozšířit i na území Íránu, a etnická nestabilita vedou Írán k taktické spolupráci s Ruskem (Brzezinski 2008). Tyto dva státy se společně snaží odstranit vnější tlak a přítomnost externích aktérů v oblasti Kaspického moře a Střední Asie. Íránu se Rusko stalo oporou i v jaderné energetice, když v roce 1995 podepsali tyto dva státy smlouvu o výstavbě jaderné elektrárny Busher. Proti této uzavřené smlouvě se ostře postavily USA, které obchod považovaly za národní hrozbu (Sanaie 2007).

Po ukončení diplomatických vztahů USA s Íránem v roce 1979, kdy na americké ambasádě v Teheránu zajala skupina íránských studentů 52 občanů USA jako rukojmí (CNN 2014), se v dlouhodobém měřítku americko-íránské vztahy příliš nezměnily. V roce 2002 se navíc na světlo světa dostal íránský jaderný program, což vedlo USA i EU k nátlaku na Írán a ukončení činnosti a uvalení sankcí (např. zákaz obchodu s vojenským či energetickým zbožím, zákaz bankovních transakcí, omezení cestování apod.) Íránští zastupitelé reagovali zastavením projektu (BBC News 2014a). Od roku 2013 se s nástupem nového prezidenta Íránu Hassana Rúhání americké vztahy začaly postupně zlepšovat. Rúhání s Obamou uskutečnili telefonát, během kterého projevíli společné přání vyřešit definitivně jaderný konflikt. Následovalo uzavření předběžné dohody vázané k omezení sankcí. V roce 2014 se dále shodli na nutnosti spolupráce v boji proti terorismu v Iráku (BBC News 2015). Nestabilita regionu a

zejména nesnášenlivost Íránu s Izraelem však neustále zdržovala konečný verdikt Íránu v podepsání smlouvy o ukončení jaderné činnosti. Írán navíc přiostrl situaci podpisem dohody o vojenské spolupráci s Ruskem. Íránský ministr obrany Hosejn Dehkán dohodu označil jako „společnou odpověď obou států na ‚vměšování‘ se ze strany USA“ (Novinky.cz 2015). Prezident Barack Obama reagoval názorem o nutnosti uvalit na Írán další sankce v případě, že se do června 2015 nerozhodne na dohodu o ukončení jaderné činnosti přistoupit (BBC News 2015).

3. Kaspický zemní plyn jako strategická komodita

Zemní plyn je hlavní komoditou, která kaspickým státům slibuje přiblížení se západním trhům, které lákají nejen geopolitickými výhodami, ale i ekonomickými. Sovětská nadvláda nad kaspickými nerostnými zdroji totiž udělila zdejšímu zemnímu plynu nízkou hodnotu. Kaspické státy se tak obnovou své nezávislosti snaží mj. nastartovat export na západní trhy a vytěžit ze svého nerostného bohatství veškeré možné benefity. To by jim mohl umožnit rozvoj zděděné sovětské sítě plynovodů, která byla pro export na západ využívána již dříve, ovšem veškerý transportovaný plyn nejprve procházel přes Rusko (Cobanli 2014).

Tento plynovodný systém byl zkonstruován v roce 1967 a dostal název Central Asian-Center (dále jen CAC). S délkou téměř 3000 km (Gazprom 2015b) vede středoasijský plyn na území Ruska a dále pak na evropské a ukrajinské energetické trhy. Skládá se ze dvou větví, hlavní větev přenáší turkmenský plyn z jihovýchodu přes Uzbekistán, vedlejší pak z východu rovnou do Kazachstánu, kde se obě větve sloučí a společně pak připojí k ruskému systému plynovodů. Stáří tohoto plynovodu je však pro hladký průběh transportu plynu značnou komplikací. Od posledních úprav v roce 1985 jeho původní kapacita 80 mld. m³/rok značně klesla a to především z důvodu nedostatečných oprav a údržby (Cobanli 2014). Z tohoto důvodu proto v roce 2007 uzavřel Gazprom s předními uzbeckými a kazašskými energetickými společnostmi dohodu o výstavbě plynovodu Pre-Caspian Gas Pipeline. (Gazprom 2015b). Zdá se, že se tak pojistil proti případné náhradě nefunkčního CAC, která by nejpravděpodobněji vyžadovala výstavbu nového plynovodu pro export západním směrem. Zároveň tak Rusko upozornilo kaspické sousedy na své postavení v energetickém hracím poli, které nemůže být ledabyle ignorováno (Chow a Hendrix 2010).

Pro Rusko je kaspický plyn totiž nesmírně strategický. Kontrola nad ním by Rusku přinesla nesmírné výhody z hlediska geopolitiky, zajistila by ruský energetický monopol a umožnila prakticky ovládat polovinu kontinentu. Ruské plynové zásoby koncentrované v západní Sibiři (Hamburg, Urengoj, Medvedžije) se pomalu, ale jistě vyčerpávají a produkce těchto polí je v dlouhodobém poklesu. Na druhou stranu rozvoj nových polí na poloostrově Jamal je technologicky příliš náročný a případné vedení plynovodu ze vzdálenějších zdrojových oblastí, jako je například východní Sibiř a ložiska na Dálném Východě, nepřipadá v úvahu kvůli příliš velké distanci a s tím spojené finanční náročnosti (Cobanli 2014). Produkovaného plynu ubývá, ale poptávka je čím dál vyšší. V Evropské Unii roste potřeba zemního plynu o 50 mld. m³ ročně. Mezinárodní agentura pro energii dokonce uvedla, že rozdíl mezi tím, co Gazprom vyprodukuje společně se středoasijským plynem, tedy tím, co je Gazprom schopen celkově dodat na domácí i zahraniční energetický trh, se od toho, co je zavázán poskytnout bude v roce 2015 lišit o 200 mld. m³. Kromě ubývajících zásob je však hlavním problémem Gazpromu i hospodářská neefektivnost, nízké ceny dodávek zemního plynu do domácího průmyslu a velká míra neplatičů. „Odstřihnutí“ těchto neplatičů by však mohlo mít velmi bolestivé následky pro ruské obyvatele. „Bude-li mít Kreml na vybranou, zda nechat mrznout voliče nebo si popudit své exportní zákazníky, patrně si zvolí první variantu.“ (Lucas 2008, str. 223).

Další ruský problém týkající se energetiky je spojen s ekonomickým růstem Ruska. Rusko proto primárně hledá nové zdroje, aby uspokojilo jak domácí poptávku, tak evropské trhy, a kaspické vody mají bezpochyby co nabídnout (Cobanli 2014). Z politického hlediska je však Rusko příliš slabé na ovládnutí kaspické oblasti a na vytvoření její izolace od západních i východních vyspělých energetických trhů, lačných po dodávkách zdejšího nerostného bohatství. Na to, aby ji energeticky začalo využívat samo je naproti tomu příliš chudé. Rusko se proto pokouší omezovat spolupráci kaspických států se svými současnými odběrateli zemního plynu a tlumit rostoucí vlivné postavení Turecka a Íránu, které je v oblasti vnímáno jako protiváha ruskému vlivu. V případě, že by se tyto snahy Rusku podařilo uskutečnit, vznikla by síť vztahů umožňující Rusku zachování dominantního geopolitického i ekonomického postavení, a to nejen v kaspickém regionu, ale i v evropském energetickém poli (Brzezinski 2008).

3.1 Demarkace Kaspického moře

Rozostření geopolitické situace a počátek velké hry o energetické zdroje započal rozpadem Sovětského svazu a s tím spojeným obnovením nezávislosti Ázerbájdžánu a Turkmenistánu, s nímž vyvstala na povrch otázka právního statusu Kaspického moře. Do této doby totiž právní status Kaspického moře určovaly dvě dohody, rusko-perská z roku 1921 a sovětsko-iránská z 1940, které umožňovaly využití kaspických vod pouze těmito dvěma státy, a které ale bez přítomnosti SSSR nebyly nadále právně účinné (Dilbazi 2009).

Již v roce 1992 začala být na konferenci kaspických států projednávána regionální spolupráce a budování společné organizace pro správu energetických zdrojů v Kaspickém moři. Rusko však takto k řešení problému právního rozdělení moře nepřistupovalo a místo toho dále podporovalo již neexistující persko-iránské dohody. Vzrůstající zájem evropských odběratelů o dodávky z nově vzniknuvších států navíc vnímalo jako snahu o vyřazení Ruska ze hry. Ázerbájdžán stál v této době před podepsáním kontraktů o těžbě ropy z kaspického šelfu, avšak jednání musel odložit kvůli válce v Náhorním Karabachu. Po definitivním uzavření této těžební smlouvy pak Rusko reagovalo stížnostmi na nezákonnou jednostrannou činnost Ázerbájdžánu a požadavky na uznání Kaspického moře jako mezinárodního jezera, kdy by se jeho veškerý obsah stal společným majetkem všech okolních států (Dilbazi 2009).

Ruská zahraniční politika se koncem 20. století proměnila na více otevřenou pro vymezení sektorů v Kaspickém moři a jejich přidělení jednotlivým státům kaspického regionu.⁴ Variant však existovalo větší množství a přístup každého státu k jednotlivým způsobům právního rozdělení se značně lišil. Írán například podporoval vymezení 20mílových zón teritoriálních vod, které by mu umožnily zvětšení vlastní vodní plochy, naopak odporoval variantě vymezení centrálních linií vedoucích od pozemních hranic států ke středu Kaspického moře. Ázerbájdžán a Turkmenistán by totiž takto získaly hlavní těžební ložiska, kdežto Íránu by zbyla pouze malá část vody (Dilbazi 2009).

---

⁴ Navrhovala založení organizace regionální spolupráce na Kaspickém moři a vyjádřila se kladně i k úplné demilitarizaci Kaspiku a uznání suverenity kaspických států. K tomu jej vedla mimo jiné i politika Billa Clintona, která začala kaspickému zemnímu plynu mapovat možné trasy na západní trhy.

V prvním desetiletí 21. století se uskutečnilo vícero schůzek kaspických států s cílem nalezení společné řeči a to, mimo jiné, i kvůli plánům plynovodu Nabucco (Dilbazi 2009).⁵ Na způsobu rozdělení se však dodnes státy definitivně nedohodly. Největší společný krok k rozdělení Kaspického moře učinili představitelé pěti kaspických zemí na čtvrtém Kaspickém summitu⁶, konaném 29. října 2014 v ruské Astrachani. Sice zde nebyla učiněna závěrečná stanoviska k právnímu statusu Kaspického moře, ale státy uzavřely smlouvu o hydrometeorologické spolupráci, o spolupráci v případě hrozících katastrof a výzkumu reliéfu a smlouvu o ochraně a racionálním využívání mořských biologických zdrojů (President of Russia 2014). Dále bylo navrženo přidělení 25mílových zón podél břehů každého státu. Do úrovně deseti míl by se posunuly národní hranice a dalších patnáct míl by tvořily speciální zóny vymezené pro rybolov pouze daného státu. Za touto hranicí by byly veškeré vody společné, případně by se mohly stát tématem dalších jednání. Ta se plánují na další Kaspický summit, který se pravděpodobně bude konat v roce 2016 v Kazachstánu (News Central Asia 2014).

4. Evropská energetická politika

4.1 Energetická bezpečnost v Evropě

Energetickou bezpečnost lze chápat jako „stav, ve kterém existuje dostatek energie za ceny, které neruínují domácnosti ani podniky“ (Prouza 2015). Energetický trh EU není jednotný a je spravován jednotlivými vládami, které přirozeně jednají ve svůj vlastní prospěch, kdy se snaží zajistit svým spotřebitelům levné ceny energií (Lucas 2008), tedy svou vlastní národní energetickou bezpečnost. Jelikož však podle EK (2015) „současný import veškeré energie do EU tvoří 53 % celkové spotřebované energie a některé státy jsou zcela závislé na importu jediného dodavatele, diverzifikace energetických zdrojů a dodavatelů je klíčem k zdokonalení naší energetické bezpečnosti.“

4.2 Postavení Ruska v energetické politice EU

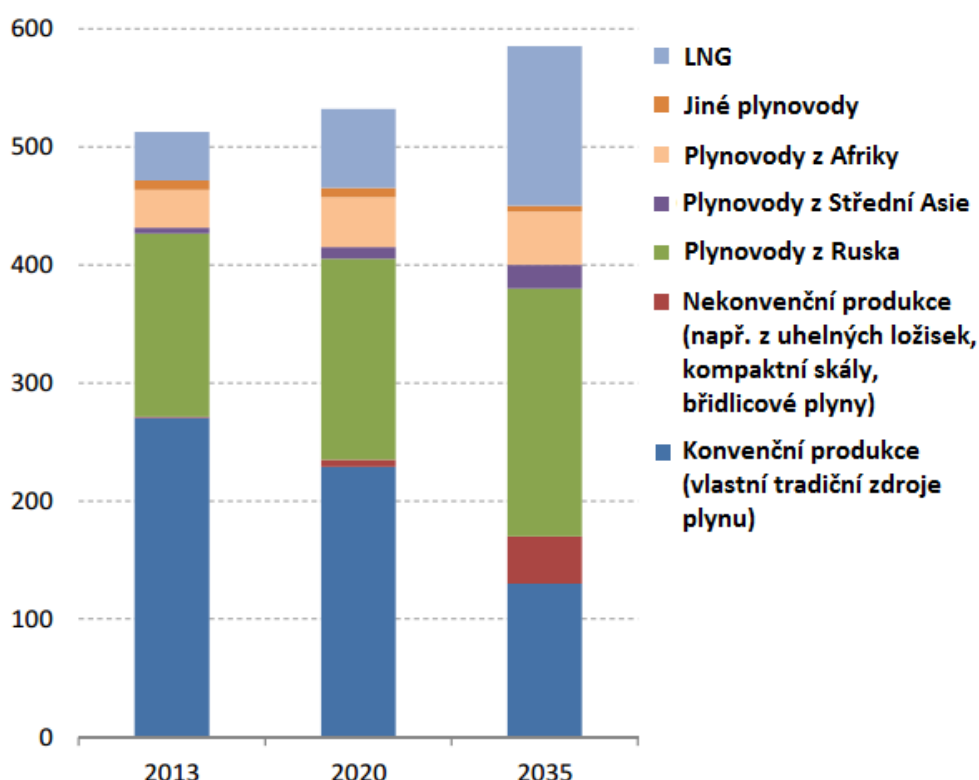
---

⁵ Nabucco na těchto jednáních sklízelo kritiku ze strany Ruska a Íránu, které tvrdily, že by vedení plynovodu mohlo poškodit ekosystém Kaspického moře (Dilbazi 2009).

⁶ První se konal v roce 2002 v Ašgabat, druhý v Teheránu v roce 2007 a třetí 2010 v Baku (President of Russia 2014).

Jak již bylo zmíněno v úvodní části, z celkového spotřebovaného množství 502,9 mld. m³ zemního plynu v Evropě za rok 2013 (EIA 2015) tvořila téměř třetina, přesněji 162,4 mld. m³, plyn dovezený z Ruska (BP 2014). Objem dodávaného ruského plynu do Evropy je kromě vlastních evropských zdrojů dokonce dvojnásobně větší než dodávky LNG a zemní plyn z ostatních plynovodů dohromady (viz obrázek 3).

Obr. 3: Diverzifikace spotřebovaného plynu (v mld. m³) v Evropě v roce 2013 a její předpoklad pro roky 2020 a 2035

Zdroj: Cedigaz 2015

Z tabulky 3 navíc vyplývá, že některé státy EU jsou na ruském plynu téměř 100 % závislé, což ruské monopolistické strategii samozřejmě nemůže jinak než lichotit. Je nutno zmínit, že závislosti v níže uvedené v tabulce předpokládají spotřebu vlastní produkce primárně před externími zdroji. Skutečné využití je však obtížné zjistit, jelikož statistiky předních energetických agentur (např. IEA, EIA, Cedigaz), či reporty některých plynářských společností (BP, Eni) uvádějí pouze komplexní čísla. Zároveň je nutno si uvědomit, že uvedená data se vztahují na celý rok 2013. Reálná hodnota

spotřeby a dodávek se ale znatelně liší každý měsíc a závislost jednotlivých států na ruském plynu je tak v průběhu roku proměnlivá.

Tab. 3: Závislost vybraných zemí EU na dováženém ruském zemním plynu (v mld. m³) v roce 2013

	Spotřeba	Import	Podíl LNG	Podíl ruských dodávek*	Vlastní produkce	Export	Závislost
Francie	44,0	47,9	7,8	8,1	0,3	5,0	19%
Itálie	70,1	62,0	5,7	24,9	7,7	0,2	40%
Německo	88,4	94,9	0,0	39,8	11,8	18,8	52%
Řecko	3,8	3,9	0,6	2,4	0,0	0,0	63%
Rakousko	8,5	10,4	0,0	5,1	1,4	4,0	72%
Polsko	18,2	12,5	0,0	9,6	6,2	0,1	80%
Maďarsko	9,2	8,2	0,0	5,9	1,9	1,4	81%
Česká re- publika	8,5	8,5	0,0	7,2	0,3	0,0	88%
Slovensko	5,8	5,6	0,0	5,3	0,1	0,0	93%
Finsko	3,5	3,5	3,5	3,5	0,0	0,0	99%

Zdroj: IEA (2015), * BP (2014)

Energetický průmysl se stal výchozím článkem ruského zahraničního obchodu po zvolení Vladimira Putina prezidentem (Orbánová 2008). Ten již ve své disertační práci s názvem: „Strategické plánování reprodukce surovinové základny v podmínkách vytváření tržních vztahů“ tvrdí, že surovinové bohatství může zvýšit geopolitickou sílu Ruska, pokud jeho kontrola bude spadat do rukou státu (Lucas 2008). Po finanční krizi v roce 1998 a vstupu bývalých sovětských satelitů Polska, Maďarska a Slovenska, které prozatím z ruského pohledu působily jako vlastní demilitarizovaná zóna vlivu, vznikla v ruské zahraniční politice chaotická situace spojená s pocitem neuspokojivě nízkého postavení státu ve světové ekonomice. Po nástupu Putina do úřadu se ruská zahraniční politika obrátila k Západu a začala budovat partnerské svazky, založené na energetické spolupráci (Orbánová 2008). Na moskevském setkání ruských velvyslanců dokonce Putin označil tvorbu ekonomických vazeb s EU, speciálně těch energeticky zaměřených, jako naprosto prioritní (RFERL 2002).

Ikona převodu kontroly nad energetickým průmyslem do rukou státu a demonstrace síly kremelské moci se stala kauza Jukos. Soukromá firma Michala Chodorkovského, zabývající se těžbou ruské ropy a zemního plynu, se po krachu v roce 1998 znovu stala vysoce prosperující, moderní a navazovala vnitrostátní i zahraniční vztahy (zvláště s USA) za účelem investic do výstavby nezávislého exportního ropovodu (Lucas 2008). To pro státní ropný monopol Trasněft znamenalo ztratit částečnou kontrolu nad ruským vývozem a tím i jeden z podstatných podílů příjmu (Orbánová 2008). Chodorkovskij byl obviněn z daňových podvodů a majetek Jukosu byl pak levně rozprodán podnikům blízkým Kremlu. Zdálo by se, že po těchto událostech Putinův způsob kapitalismu ztratí podporu, ale nestalo se. Naopak ruská ekonomika začala prosperovat a s ním i známý koncept „rozděluj a panuj“. Tento koncept hrál svou roli i v případě výstavby plynovodu Nord Stream, který Rusku otevřel více dokořán dveře na evropský energetický trh (Lucas 2008).

4.2.1 Rusko-ukrajinské plynové krize jako příklad energetické politiky Ruska

Se začátkem roku 2006 Rusko utáhlo kohoutky plynovodů vedoucích přes Ukrajinu do Evropy. Ukrajinci totiž odmítli platit za plyn cenu, která výrazně převyšovala tu z předchozích let. Uzavření přívodu plynu však nemělo vliv jen na Ukrajinu, ale zasáhlo celé území, které čerpalo své zásoby z plynovodů vedoucích přes ukrajinské území. Citelně tak zasáhlo především jihovýchodní Evropu, kde byly některé státy na ruských dodávkách až 100% závislé. Znatelné byly však rozdíly v přijímaném množství plynu i v západní Evropě, např. ve Francii klesly dodávky Gazpromu o 25- 30 %, v Itálii o 25 % a v Rakousku dokonce o 33 % (Stern 2006).

Příčiny první rusko-ukrajinské plynové krize pramenily již v roce 2004, kdy uzavřely vlády Ruska a Ukrajiny spolu s Gazpromem smlouvu o dodávkách středoasijského plynu, pocházejícího převážně z Turkmenistánu, na Ukrajinu po dalších 5 – 10 let. Později téhož roku se však Turkmenistán začal dožadovat zvýšení ceny prodaného plynu již pro rok 2005, a to konkrétně ze 42 na 60 dolarů za 1000 m³, což po nesouhlasných vyjednáváních skončilo dočasným pozastavením turkmenských dodávek. Ukrajinská cena se nakonec v průběhu roku 2005 po vzoru cen pro Rusko ustálila na 44 dolarech (Stern 2006). V roce 2005 dále Ukrajina uzavřela poměrně nerealistické a ambiciózně se jevící smlouvy: Turkmenistán bude v letech 2006 – 2026 dodávat 50

– 60 mld. m³/rok (Stern 2006) a nově vybudovaný íránský plynovod dodá dalších 20 – 30 mld. m³ (Stern 2006). Tyto smlouvy však postrádaly finanční i institucionální zázemí. Ukrajinské pokusy o snižování závislosti se očividně nepotkávaly se záměry Turkmenistánu, jehož tehdejší prezident Saparmurat Nijazov reagoval prohlášením, že veškeré budoucí smlouvy s Ukrajinou by už nadále měly vždy zahrnovat Rusko jakožto třetí stranu (Pirani 2005).

V červenci 2005 ruská Duma odhlasovala zvýšení cen členům Společenství nezávislých států na světovou, čili evropskou úroveň⁷ (Stern 2006). Tyto státy doposud dostávaly plyn velmi levně, Ukrajina např. za pouhých 50 dolarů za 1000 m³. Nízká cena byla pozůstatkem duálních cen ruského plynu, kdy slabé zisky z domácího prodeje nahrazovaly vysoké zisky ze zahraničního prodeje, speciálně z prodeje do EU (Spanjer 2007). Například v roce 2003 tvořil 65 % ruského zisku z celkového prodeje zemního plynu prodej státům EU a zároveň domácí ceny plynu dosahovaly přibližně pouhou 1/6 evropské ceny za jednotku plynu (Stern 2005). Spolu s vyjednáváním o vstupu Ruska do Světové obchodní organizace (WTO) však započaly diskuze o unifikaci prodejních cen ruského plynu. Tento požadavek však neznamenal vyrovnání subvencovaných domácích cen evropské úrovni, ale jejich ekvalizaci zahraničním cenám oproštěným od vývozních cel a daní (Spanjer 2007).

Ukrajíně byly nabídnuty dvě možnosti: navýšení ceny na 160 – 230 dolarů za 1000 m³, či rovnocenný podíl Naftogazu Ukrajiny a Gazpromu ve vlastnictví transitní sítě plynovodů (Stern 2006). Ukrajina reagovala návrhem na postupné zvyšování ceny s počátkem na 80 dolarech v roce 2006. Rusko odmítlo a navíc 31. prosince 2005 oznámilo uzavření smlouvy s Turkmenistánem o dodávkách 30 mld. m³ v roce 2006, která tímto vyloučila Ukrajinu jako potenciálního příjemce turkmenských dodávek, a to i navzdory výše uvedené smlouvě (Gazprom 2005). Vladimir Putin posléze navrhl svému prezidentskému protějšku Viktoru Juščenkovi, že pokud Ukrajina přistoupí na navrhovanou cenu 230 dolarů za 1000 m³, navýšení ceny bude odloženo o tři měsíce (BBC News 2005). Ukrajina odmítla a 1. 1. 2006 v 10:00 se uzavřely plynové kohoutky (Stern 2006).

---

⁷ Mezi členy SNS patří od roku 1991 Ázerbájdžán, Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Rusko, Tadžikistán a Uzbekistán. Ukrajina a Turkmenistán jsou v současné době pouze přidruženými členy (Ispalnitělnij komitět SNG 2015).

Dodávky se vrátily do normálu již o 3 dny později, kdy byl uzavřen rusko-ukrajinský kontrakt na příštích 5 let. Byly zde určeny nové ceny za plyn, ceny za transit plynu a složení dodávaného plynu dle geografického původu (Ukrajinskaja pravda 2006). Uzavřená smlouva, kterou 5. ledna 2006 zveřejnila bývalá premiérka Julie Tymošenková, byla však poněkud kontroverzní a vyvolávala tak podezření na geopolitické příčiny v pozadí celé rusko-ukrajinské krize (Pirani, Stern a Yafimava 2009). Ukrajina se uzavřením smlouvy totiž zavázala nedovážet zemní plyn z Turkmenistánu, o což se dlouho snažila. Naftogaz Ukrajiny, který byl doposud zodpovědný za veškerý importovaný zemní plyn, navíc předal společnosti RosUkrEnergo, kterou z 50 % vlastní Gazprombank (finanční větev Gazpromu), polovinu svých obchodů (Ukrainian Journal 2015).

Gazprom bezpochyby nárok na zvýšení ceny má a pro vstup Ruska do WTO bylo nevyhnutelné. I přesto však toto zdražení plynu, bez předchozího oznámení bylo podezřelé z hlediska „oranžové revoluce“ probíhající na Ukrajině. Rusko mohlo tento krok učinit, jako výhrůžku pro nadcházející volby (Lucas 2008), které byly opleteny mnoha pochybnostmi o demokratičnosti. Geopolitický nádech krize byl navíc prohlouben přerušáním dodávek do Moldavska na podobném principu. Moldavsku však byla cena navýšena na „pouhých“ 160 dolarů za 1000 m³. Bělorusku, jako jedinému, cena navýšena nebyla a to v důsledku přátelské politiky těchto dvou států, respektive vlastnictvím běloruských plynovodných struktur Gazpromem (Stern 2006). Po tom, co začaly vztahy mezi Kreml a Běloruskem v čele s Alexandrem Lukaščenkem po rusko-ukrajinské plynové krizi chladnout, i Bělorusko pocítilo navýšení cen plynu na téměř dvojnásobek v podobě příplatků (Orbánová 2008).

V podobném duchu probíhala i druhá velká rusko-ukrajinská plynová krize z přelomu let 2008 a 2009. Na počátku března 2008 byly dodávky opět omezeny. Gazprom s Naftogazem Ukrajiny neměly uzavřenou smlouvu o platbách na rok 2008 a navíc měl Kyjev nesplacené dluhy za plyn. Byla tedy uzavřena nová smlouva, platná pro rok 2008, a dodávky byly obnoveny, smlouva však opět vypršela 31. 12. 2008 (Tichý 2009). Ruský export na Ukrajinu byl opět z důvodů nedohodnutých cen plynu a transitních poplatků přerušen 1. 1. 2009, od 7. 1. už pak bylo o dodávky plynu zcela připraveno i 16 států EU, přičemž v některých byla z důvodů klimatických podmínek a tuhé zimy nutná i humanitární pomoc. Dodávky byly obnoveny až o 14 dní později

podepsáním dvou nových kontraktů s platností na 10 let (Pirani, Stern a Yafimava 2009).

Tento plynový konflikt byl doprovázen politickými neshodami ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka a premiérkou Tymošenkovou. Ti se přeli o budoucnost kontroverzní energetické společnosti RosUkrEnergo, která je společným vlastnictvím Gazpromu a ukrajinského oligarcha Dmitro Fritaše. Tyto spory Rusko obracelo ve svůj prospěch. Kreml se snažil vytěžit maximum z celkové nestabilní politické i hospodářské situace jednak snahou o nákup veškeré ukrajinské plynovodné infrastruktury a za druhé se pokoušelo zobrazit Ukrajinu jako nedůvěryhodného partnera a získat tak podporu EU pro vlastní projekty jako Nord Stream a South Stream, které mohly zajistit dodávky do EU bez transitu přes Ukrajinu (Tichý 2009).

V obou zmíněných konfliktech, ať už z roku 2006 či 2009, nalezneme bezesporu geopolitické i geoekonomické příčiny a není možné je přímo rozlišit.⁸ Gazprom sám o sobě funguje jako kremelská geopolitická zbraň, která je ve vyvíjení tlaku na Ukrajinu nadmíru účinná. Zároveň je však zvyšování ceny zemního plynu přirozené pro vývoj světové ekonomiky a pro vstup Ruska do WTO byl tak bezpodmínečně nutný, nemluvě o špatné finanční situaci Gazpromu vlivem přetrvávající globální krize z roku 2008 (Tichý 2009). I přesto se však stále nabízí otázka, zdali nebyly rozdíly v ceně určené jednotlivým státům SNS poněkud zavádějící.⁹

Ač už byl původ rusko-ukrajinských konfliktů geopolitický či geoekonomický, obě situace vrhly špatné světlo na důvěryhodnost obou států, a to nejen z pohledu EU, ale i středoasijských států, které se obávaly obratu ruského tlaku jejich směrem (Cobanli 2014). Ruské nakládání se svými nerostnými zdroji i ukrajinský transport se staly nespolehlivým a v EU započaly rozsáhlé diskuze o potřebách diverzifikace a vybudování dlouhodobého a stabilního energetického partnerství s Ruskem. EU začala klást důraz na společnou energetickou politiku a vyzdvihovala důležitost vybudování no-

---

⁸ „Koncem roku 2013 vyvstala otázka energetické bezpečnosti znovu. Ukrajina na obchodní a energetický nátlak Ruska nepodepsala asociační dohodu s EU. Země Visegrádské čtyřky (ČR, Slovensko, Maďarsko a Polsko) požádalo v diplomatickém dopise USA o zjednodušení dodávek břídlcového plynu do EU.“ (EurActiv 2014).

⁹ Znevýhodněná pozice Ukrajiny v důsledku plynových konfliktů připravila Rusku podmínky pro podněcování separatismu na východní Ukrajině, stejně jako aktivní destabilizaci a následnou anexi Krymu v roce 2014. Z konfliktu lze předpokládat ruské snahy o znemožnění vstupu Ukrajiny do struktur EU a NATO, které by Rusku zajistily další oblast uplatňování svého geopolitického vlivu.

vých plynovodů, které by mohly do EU přivést zemní plyn z neruských zdrojů, mezi něž patřil i hojně diskutovaný evropský sen – plynovod Nabucco, jemuž se bude, včetně jeho plynovodných rivalů, věnovat kapitola 5.

4.2.2 Nord Stream

Potřebu diverzifikovat plynové zdroje v EU nenechalo Rusko nečinným. Rusko, jak již bylo řečeno, využilo rusko-ukrajinské plynové konflikty pro diskreditaci Ukrajiny v očích členských států EU. Byly tak zdůrazněny výhody rusko-německého projektu Nord Stream, který není závislý na umožnění dopravy plynu přes Ukrajinu, ani jiné transitní země.

Projekt s sebou nesl mnoho komplikací, které byly nakonec, zdá se, poměrně jednoduše vyřešeny. Vedení plynovodu po dně moře je značně nákladné a odhadovaná cena 6 mld. euro, oznámená v roce 2007, jejíž navýšení bylo odhadováno na bezmála násobek (Lucas 2008), se nakonec vyšplhala na pouhých 7,4 mld. euro (Nord Stream 2015). Projekt nebyl přímo podpořen EK a nesouhlasila s ním ani většina pobaltských zemí, a to kvůli ekologickým důvodům a nevybuchlému válečnému střelivu na dně Baltského moře (Lucas 2008).

Dvojitý plynovod o délce 1 244 km přináší do EU po dně Baltského moře ročně 55 mld. m³ zemního plynu z jednoho z největších plynových zdrojů západní Sibiře, pole Južno-ruskoje (viz obr. 4). Stavba první části započala v dubnu 2010 a byla dokončena o rok později. V listopadu jím už proudil plyn, jehož kapacita se zdvojnásobila dokončením druhé linie plynovodu a zprovozněním v říjnu 2012. Projekt je dílem společnosti Severneftegazprom, společným podnikem Gazpromu, E.ON.SE a Wintershallu, který se zaručil dodávat plyn o dané kapacitě následujících 50 let (Nord Stream 2015).

Plynovod je od počátku vyjednávání cílen jako čistě obchodní záležitost. Takovýto záměr však zpochybňuje kromě vřelých osobních rusko-německých vztahů mezi Vladimírem Putinem a německým kancléřem Gerhardem Schröderem i „kremelsko-německá tajná záruka na půjčku miliard eur, uzavřená pouhých pár dní předtím, než Schröder odešel z úřadu“ (Lucas 2008, s. 202). Důvěryhodnosti Nord Streamu nenahrává ani jeho registrace ve švýcarském, daňově výhodném Zugu, proslulém svým

zákonem o bankovním tajemství. I přes všechny tyto západní konexe zůstává ale hlavním provozovatelem plynovodu Gazprom (Lucas 2008).

Nord Stream primárně umožňuje Rusku dodávat plyn do Německa nezávisle na jakýchkoliv transitních zemích. S takovýmto plynovodem se navíc Rusku naskýtá i možnost ovládat země 1. stupně, tedy bývalé součásti Sovětského svazu (Ukrajina, Bělorusko), ale i země 2. stupně, tedy ty, které leží mezi zeměmi 1. stupně a největšími západními trhy (Polsko, Maďarsko, Slovensko; Orbánová 2008). Prostřednictvím Německa jsou však sféry potenciálního ruského vlivu ještě mnohem vzdálenější. Pokud by Německu Rusko přerušilo dodávky plynu, byly by teoreticky více či méně zasazeny i další významné západní trhy (Riley 2006).

Teoreticky existují i jiné potenciální trasy plynovodů, které by takto propojily ruský a německý trh a zároveň se vyhnuly těmto zemím. Ty by ale musely buď křížovat Severní moře, což by znamenalo finanční náročnost, nebo by byly vedeny skrze nestabilní region bývalé Jugoslávie (Orbánová 2008). Nord Stream takto zdůraznil osu Německo-Rusko, která zastaňuje menší země mezi nimi (Lucas 2008). Zároveň znevýhodnil tyto menší země v pozici transitních zemí. Přišly tak nejen o ekonomické výhody, ale především o moc přerušit tok plynu do dalších států, čímž by mohly ovládat nejen Rusko, ale i jeho největší zákazníky jako je právě například Německo (Orbánová 2008).

Vřelé vztahy mezi Ruskem a Německem trvají již celá staletí: od četných manželských svazků německých šlechticů a ruských vládnoucích rodů, přes Gorbačovovo ochotné stažení sovětských vojsk z bývalé NDR či německé investice v ruských podnicích a finanční podporu podpořenou úzkými styky Borise Jelcina a německého kancléře Kohla, až k již zmíněnému přátelství Schrödera a Putina, jehož výsledky byly patrné především v energetickém poli. Energetická spolupráce je pro oba státy nesmírně výhodná, vyspělé Německo zajišťuje prostřednictvím společnosti E.ON Ruhrgas technickou pomoc při modernizaci zastaralých ruských plynovodů, oplátkou mu na to Gazprom poskytuje levné dodávky plynu. Ač se aktivita německých investorů v Rusku nadále rozvíjí, přátelské vztahy se snaží oslabit Schröderova nástupkyně Angela Merkelová (Lucas 2008).

Ruské společnosti však bez ohledu na nepřátelskou státní politiku Německa nadále posilují svůj vliv v německém plynárenství. V roce 2012 Gazprom získal výměnou se společností Wintershall dokonce 100 % aktiv společností Wingas, WIEH a WIEE a 50 % ve společnosti WINZ¹⁰, která se zabývá výzkumy Severního moře, čímž se dostal nejen k německým spotřebitelům. Wingas je společným podnikem Wintershallu (50,02 %) a Gazpromu (49,98 %) a dodává zemní plyn i do Belgie, Francie, Velké Británie, Rakouska, Nizozemska a České republiky (Gazprom 2013). Wintershall dostal na oplátku 25 % akcií plynového pole Južno-ruskoje (Lucas 2008). Je tedy otázkou, zda je Nord Stream čistě obchodním tahem a zda nemůže být považován za potenciální zdroj budoucí destabilizace jednoty států EU ze strany Ruska.

5. Diverzifikační projekt EU: Nabucco

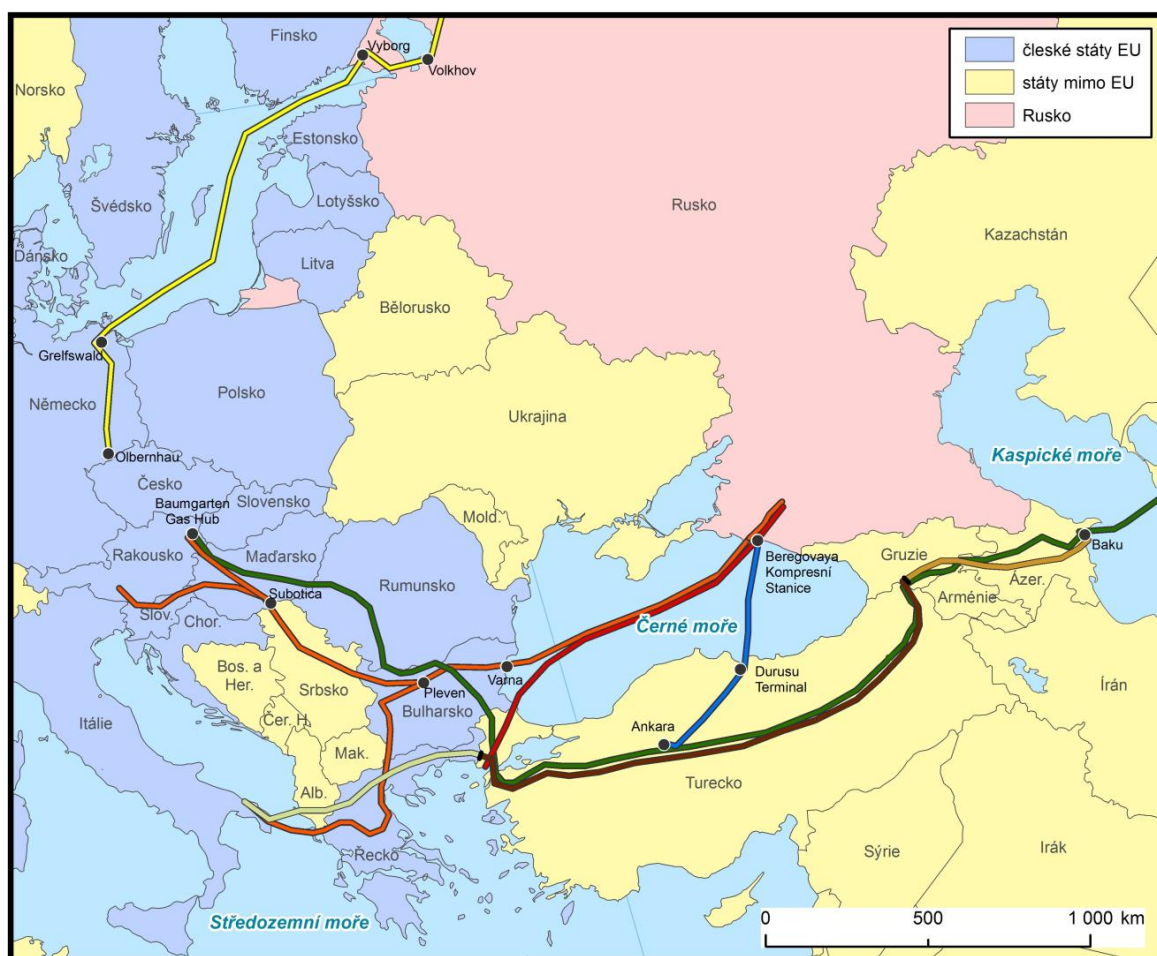
V roce 2002 pozvala skupina zástupců vedení předních rakouských energetických firem své kolegy z Turecka, Maďarska, Bulharska a Rumunska do Vídeňské státní opery. Tento den se v hlavách pozvaných zástupců zrodily první plány projektu evropského plynovodu. Operou, kterou pak večer navštívili, bylo Verdiho Nabucco, podle něhož byl plynovod nazván (Freifield 2009).

Nabucco mělo propojit Kaspický region s rakouským Baumgartenem, a to trasou přes Turecko, Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko (viz obr. 4). Předpokládaná délka plynovodu byla 3 300 km a konečná kapacita přepravovaného zemního plynu 31 mld. m³ za rok. Původní odhadovaná cena činila v roce 2009 7,9 mld. euro (Erdogdu 2010), v roce 2011 už společnost BP cenu odhadovala na téměř dvojnásobek (Vokrug gaza 2011). Plynovod měl být postaven ve dvou fázích. První fázi by tvořila celková trasa od tureckých hranic po rakouský Baumgarten. První dodávky plynu tak dle původního plánu mohly být uskutečněny v roce 2014, a to s počáteční kapacitou 8 mld. m³ zemního plynu za rok. Konečná kapacita by byla dosažena koncem roku 2015 a to v rámci druhé fáze výstavby zahrnující vybudování většího počtu kompresních stanic na trase (Erdogdu 2010).

---

¹⁰ Wintershall Erdgas Handelshaus (WIEH) a Wintershall Erdgas Handelshaus (WIEE) jsou společnými podniky Wintershallu a Gazpromu (50:50), Wintershall Noordzee (WINZ) je součástí Wintershall Holding GmbH, která je německou filiálkou veřejné obchodovatelné společnosti BASF (Gazprom 2013).

Obr. 4: Trasy zmiňovaných plynovodů

plynovody	
Blue Stream	South Stream
Nabucco	TANAP
Nord Stream	Turkish Stream
TAP	SCP

Zdroj: Gazprom (2015d), Lucas (2008), RT (2015), TANAP (2015); vlastní tvorba

První diskuze o projektu započaly v únoru 2002 mezi OMV (Rakousko) a Botasem (Turecko), později se přidali MOL (Maďarsko), Transgaz (Rumunsko) a BEH (Bulharsko). V červnu téhož roku podepsaly tyto společnosti protokol o záměru nový plynovod vybudovat. V prosinci roku 2003 se Evropská komise v rámci Transevropské energetické sítě určené pro projekty evropského zájmu (Orbánová 2008) zavázala poskytnout grant ve výši 50 % ceny realizační studie, zahrnující analýzy trhu, technické, ekonomické a finanční studie (Erdogdu 2010). V roce 2004 byla založena spo-

lečnost Nabucco National Companies International Ltd. (Orbánová 2008), do které se v únoru 2008 přidala navíc německá společnost RWE jakožto 6. spoluvlastník konsorcia (Erdogdu 2010). Spolumajitelé se o společnost dělili rovným dílem 16,67 % (Pavlovski 2009).

Původním záměrem výstavby plynovodu byly pouze ekonomické cíle. Brzy však do hry vstoupila politika (Freifield 2009) a Nabucco postupně získávalo širší podporu. EU předpokládala neustálé navyšování celkové poptávky po zemním plynu ve svém území a to především z důvodů problematické situace globálního oteplování a znečištění vzduchu. Mezi lety 2008 a 2030 předpokládá Eurogas (2009) nárůst poptávky EU z 533 na 753 mld. m³ zemního plynu. Projekt byl mimoto strategickým i z hlediska budoucnosti evropských cen plynu (ABCmoney 2007), poněvadž si EU stále kupovala předražený plyn z Ruska. Státy východní a střední Evropy v plynovodu spatřovaly jinou přednost – šanci propojení se se Západem, paralelně s oproštěním se od ruského vlivu (Freifield 2009).

Diverzifikace zdrojů se tak nejen z bezpečnostních důvodů stala jedním z prioritních cílů evropské energetické politiky. Tendence k energetické nezávislosti se stala nejen pro evropské státy, ale pro všechny odběratele ruského plynu ve světovém měřítku vysoce diskutovaným tématem hlavně po roce 2006, kdy dlouhodobé spory Ruska s Ukrajinou vyústily počátkem roku 2006 a 2009 až přerušením toku plynu (Erdogdu 2010). Negativní dopad však pocítila i velká část Evropy, a to především Balkánský poloostrov, který je na plynu proudícím z Ruska přes Ukrajinu závislý, a který tak musel čelit problémům s nedostatkem energií a tedy komplikacím způsobeným neschopností ohřevu vody či vytápění domácností apod. To vše uprostřed chladné zimy (viz kapitola 4.2.1). Kromě toho bylo Nabucco rovněž podporováno Spojenými státy (Orbánová 2008) a to i přes táhlé spory s Íránem, který se měl stát jedním z dodavatelů plynu do tohoto plynovodu. Projektu Nabucco paradoxně pomáhala i netajená ruská negace, stejně jako strach Evropské Unie z ruského plynového kartelu, které přesvědčovaly sponzory, že i přes značný risk je lepší v projektu nového plynovodu pokračovat, než se zaseknout na současných dodavatelích, převážně ruských (Erdogdu 2010).

V roce 2008 se navíc vyřešily další dvě otázky bránící plnému rozjezdu projektu. V Turkmenistánu byly nalezeny významné zdroje zemního plynu, které vyřešily otáz-

ku, odkud se bude plyn čerpat, pokud bude celková nestabilita Iráku i Íránu pokračovat. Rusko na objev zareagovalo nabídkou odkoupit veškeré zásoby plynu za evropské ceny. Turkmenická, stejně jako Ázerbájdžánská vláda tuto nabídku ve prospěch Nabucca odmítla (Erdogdu 2010).

I přes objev zásob zemního plynu v Turkmenistánu však otázka zdrojů nebyla kompletně dořešena. Množství zdrojů Kaspických států již byla Ruskem odkoupena v minulosti. Mezi lety 2006 a 2007 totiž Gazprom uzavřel s předními producenty regionu (např. Turkmenftegazem, státním podnikem Turkmenistánu, viz kap. 4.2.1, dále s podniky Uzbekistánu a Kazachstánu) dohodu o posílení dodávek zemního plynu. Státy se tak zavázaly své zásoby plynu s Ruskem sdílet, a to pomocí plynovodu s plánovanou kapacitou 80 mld. m³/rok, vedoucího okolo Kaspického moře (Finon, Locatelli 2008; New Europe 2006). Rusko tak získalo výměnou za vyšší ceny za plyn (cca 150 \$ za 1000 m³) kontrolu nad téměř veškerým exportovaným plynem z těchto států (Economides, Wood 2009)¹¹.

Ázerbájdžánské zásoby, konkrétně Shah Deniz 2, které byly pro Nabucco krucální, ale dokázaly dodávat pouze polovinu požadované kapacity plynu. Doplnovat by jej bezpodmínečně musely Turkmenistán částí ze svých 7 504 mld. m³ a Írán z 33 800 mld. m³ (The World Factbook 2015). Íránská síť plynovodů však byla nedostačující a pro spojení s Nabuccem by bylo nutné vynaložit další investiční výdaje. Plánované výdaje takto neustále nabývaly. Od roku 2005 se k roku 2009 vyšplhaly z 5 na téměř 8 miliard euro (Erdogdu 2010). Konečná odhadovaná částka tvořila dokonce 17,6 mld. euro (Cobanli 2014).

Nebylo proto stále jasné, zdali se podaří zajistit potřebné finance a to i přes závazek Evropské investiční banky (EIB) a Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj (EBRD), učiněném na summitu v Budapešti v roce 2009, kdy přislíbily poskytnout Nabuccu finanční podporu. I přes tuto podporu by projekt stále vyžadoval velkou míru soukromých investic, které si však zainteresované společnosti vzhledem k době hospodářského propadu a ekonomické krize nemohly dovolit (Erdogdu 2010).

---

¹¹ Jak bylo zmíněno v úvodu, např. v roce 2014 EU zaplatila Gazpromu za 1000 m³ přibližně 341 \$ (Euractiv 2015), Ukrajina pak 268,5 \$ (Schindler 2014).

Přetrvávající nestabilita zdrojového regionu nebrala konce. Turecko a sever Íránu byly svědky několika útoků kurdských separatistů na potrubí vedoucí plyn či naftu, podobně jako Gruzie či Ázerbájdžán, které čelily vnitřním bezpečnostním problémům. Nemluvě o údajném íránském jaderném programu, který důvěryhodnosti státu zrovna nenahrával. Turecko, v pozici transitní země, se navíc přidalo s přehnanými nároky na poplatky za vedení plynovodu a požadavkem zisku podílu plynu za nízkou cenu k vlastnímu užití, s čímž ostatní země nesouhlasily (Erdogdu 2010).

Stále nejasný zdroj zemního plynu a neúnosná odhadovaná částka donutila konsorcium Nabucco rozsah a kapacitu projektu zmenšit. V květnu 2012 se proto objevil alternativní projekt Nabucco-West (viz kap. 6.). Odvrácenou stranou původního projektu však nebyla pouze cena a absence závazných smluv o dodávkách zdrojů, problematické bylo ještě velké množství alternativních plynovodů, které během let postupně přibývaly (Cobanli 2014).

5.1 Ruské alternativy

„Moskva a Gazprom vždy považovaly plynovod Nabucco za konkurenční.“ (Orbánová 2008, str. 179).

5.1.1 Blue Stream

Rusko-italský projekt Blue Stream je plynovod umožňující propojení Ruska a turecké Ankary po dně Černého moře (viz obr. 4). První dodávky byly zahájeny již v roce 2003 (Gazprom 2015a). Blue Stream se považoval za jakousi paralelu plynovodu Nord Stream, který vede plyn z Ruska po dně Baltského moře do Německa a stejně jako jeho severní verze slouží Rusku jako obrana proti evropské diverzifikaci. Jakmile totiž začalo Nabucco získávat reálnější podobu, objevily se plány o prodloužení Blue Streamu dále do Evropy, konkrétně Bulharska, Rumunska a Maďarska. Především s Maďarskem pak začala probíhat četná jednání o prodloužení plynovodu, která byla ukončena v únoru 2006 dohodou mezi společnostmi MOL a Gazprom (Orbánová 2008). Vzhledem k blížícímu se datu podpisu dohody o Nabuccu ve Vídni, byla tato dohoda v Rusku vnímána jako veliký úspěch (Orbánová 2008). Maďarskou podporu plynovodu Blue Stream následovala ostrá kritika z řad států Evropy, ale i Spojených států amerických, které akt vnímaly jako ohrožení cíle diverzifikovat zdroje zemního plynu do Evropy. Maďarsko však překvapilo tvrzením, že se mezi oběma projekty

ještě definitivně nerozhodlo¹² (Orbánová 2008, Lucas 2008), nicméně „se mezitím na scéně objevil nový plynovod South Stream“ (Orbánová 2008, str. 183). Blue Stream měl neblahý vliv i na tureckou podporu Nabucca. Výstavbou Blue Streamu se však Turecko navzdory členství v NATO přiblížilo o něco víc ruským směrem, na úkor Spojených států i Evropské Unie. Bez Turecka nemohlo být Nabucco realizováno (Lucas 2008).

V současné době tvoří plyn z Blue Streamu v Turecku více než polovinu celkových ruských dodávek¹³. Turecká spotřeba zemního plynu se v roce 2013 pohybovala okolo 45,6 mld. m³ (BP 2014), z čehož bylo 13,7 mld. m³ dodáno plynovodem Blue Stream (Gazprom 2015a). Spotřebovaný objem zemního plynu má však v Turecku v posledních letech rostoucí tendenci (BP 2014), a lze proto předpokládat další nárůst dodávaného objemu Blue Streamem, případně až do konečné kapacity 16 mld. m³/rok. V prosinci roku 2014 navíc Gazprom uzavřel se společností Botas Petroleum Pipeline Corporation smlouvu o výstavbě podmořského plynovodu v Černém moři (viz následující kapitola). Pokud by se turecká spotřeba v příštích letech nezvýšila, mohl by ruský zemní plyn tvořit téměř 90 % celkového spotřebovaného plynu v Turecku (Gazprom 2015a).

5.1.2 South Stream

Historie plynovodu South Stream započala dle oficiálních údajů Gazpromu v roce 2006, kdy Gazprom a italská energetická společnost Eni uzavřely Dohodu o strategickém partnerství (Gazprom 2015d). Ta byla v červnu 2007 následovaná memorandem o porozumění ohledně výstavby plynovodu South Stream (Orbánová 2008). Plynovod South Stream byl dle oficiálního popisu Gazpromu cílen jako projekt diverzifikace ruských dodávek se zaměřením na posílení evropského energetického zabezpečení. Z celkové délky 3200 km (Erdogdu 2010) mělo vést 930 km po dně Černého moře. Pozemní trasa by pak Rusko propojila s Bulharskem a dále by se dělila

---

¹²Reinhard Mitschek, bývalý ředitel společnosti Nabucco Gas Pipeline International GmbH v rozhovoru pro Radio Free Europe tvrdí, že i přes značnou konkurenci evropských společností a Gazpromu navzájem spolupracují. „Blue stream je pro Turecko velmi důležitý zdroj plynu. Zatím z Turecka do Evropy žádné potrubí nevede, takže je to jenom plynovod z Ruska do Turecka. Ale představte si, až bude existovat Nabucco, že potom samozřejmě Blue Stream bude moci zásobovat i Nabucco, a tím i jihovýchodní evropské trhy, Rakousko i další evropské regiony.“ (Pannier 2008).

¹³ V roce 2013 dodal do Turecka Blue Stream 51,3 % z celkového ruského importu 26,7 mld. m³/rok 2013 (Gazprom 2015a).

na celkem 4 větve, 2 hlavní pro Maďarsko a Rakousko a Slovinsko a Itálii a 2 teoretické, které by připojily i Bosnu a Hercegovinu a Chorvatsko (viz obr. 4). Smlouva byla uzavřena i s řeckým provozovatelem plynovodů, společností DESFA (Gazprom 2015d). Roční kapacita byla předpokládána na 63 mld. m³ a cena na 19-24 mld. euro (Erdogdu 2010).

Projekt South Stream byl obecně vnímán jako pomyslný hřebíček do rakve Nabucca. Rusko jakožto největší dodavatel plynu do EU si svou pozici hodlalo udržet za každou cenu. Gazprom se snažil bleskově uzavřít smlouvy o dlouhodobé spolupráci v projektu South Stream s co nejvíce potenciálními transitními a odběratelskými zeměmi (Brunwasser, Dempsey 2008). Během ledna 2008 Rusko uzavřel smlouvu s Bulharskem a Srbskem, v únoru pokračovalo s Maďarskem, v dubnu s Řeckem. Následujícího roku se přidalo i Slovinsko, Chorvatsko a Rakousko pak na jaře 2010. (South-stream.info 2015).

Kromě zmíněných aktérů v projektu South Stream dostal Gazprom nepřímo podporu i od západoevropských států, konkrétně Francie a Německa. Ty se na summitu konaném 27. 1. 2009 v Budapešti postavily proti Nabuccu, a to i navzdory vyhrčené situaci v rusko-ukrajinských vztazích, kdy byl tok plynu z Ruska na Ukrajinu počátkem roku 2009 přerušen kvůli přetrvávajícím sporům o cenách plynu a rostoucímu dluhu Ukrajiny (více o konfliktu Ruska a Ukrajiny již bylo řečeno v kap. 4.2.1). Státy jihovýchodní Evropy proto zopakovaly svou podporu Nabuccu, ale Německo a Itálie oponovaly argumentem, že počátek výstavby Nabucca není v nejbližších letech realizovatelný. Ve skutečnosti však Německo a Itálie neměly potřebu diverzifikace zdrojů, díky zajištěným dodávkám a vřelým vztahům s Ruskem. V podobném postavení se nacházela i Francie, která měla své zdroje dostatečně diverzifikované a neměla tedy potřebu vytvářet Rusku komplikace podporou dodávek neruského plynu do Evropy (Erdogdu 2010). Proto naopak v roce 2010 a 2011 koupily francouzská společnost EDF a německá Wintershall každá 15% podíl italské firmy Eni na akcích plynovodu South Stream (Cobanli 2014).

Koncem listopadu 2014 však společnost Eni, Wintershall a francouzská EDF prodaly své podíly Gazpromu zpět. Gazprom se tak stal 100% vlastníkem projektu. Důvodem byla nejasná budoucnost a ekonomické náklady spojené s neustálým odkládáním

zahájení konstrukce. 1. prosince 2014 Vladimir Putin prohlásil, že výstavba plynovodu South Stream se konat nebude. Z neúspěchu projektu pak obvinil EK :

„Věříme, že přístup Evropské komise byl kontraproduktivní. Ve skutečnosti, Evropská komise nejen neposkytla pomoc při implementaci plynovodu South Stream, ale, jak vidíme, vytvořila naopak překážky úspěšné implementaci. Pokud Evropa nechce projekt realizovat, realizován nebude.“ (RT 2014).

EK již počátkem června požádala Bulharsko o pozastavení přípravy plynovodu, přičemž bulharská spolupráce byla pro výstavbu klíčová. Důvodem tohoto opatření byla nejen znepokojivá situace na Ukrajině, ale i tzv. třetí energetický balíček EU a tedy nesouhlas s producentem ruského plynu a vlastníkem plynovodu v jedné osobě, respektive Gazpromu. Navíc byla EU i americká vláda nucena zavést sankce proti mnoha ruským podnikům i jednotlivcům, jako reakci na krizi na Ukrajině a anexi ukrajinského Krymu, což mělo za úkol oslabit ruskou ekonomiku (BBC News 2014b). Putin dále oznámil: „Budeme podporovat jiné trhy, ale Evropa tyto kapacity přijímat nebude, alespoň ne z Ruska. Věříme, že to nehraje roli v evropských ekonomických zájmech. Poškozuje to naši kooperaci. Ale to už je volba našich evropských přátel.“ (RT 2014).

Jako alternativu zvolil Putin výstavbu plynovodu Turkish Stream, který by měl kopírovat délkou 660 km původní trasu plynovodu South Stream a 250 km by tvořil nový koridor směřující do evropské části Turecka (viz obr. 4). Z kapacity 63 mld. m³/rok, případně ročně 14 mld. m³ tureckým spotřebitelům. Zbylých 49 mld. m³ bude pokračovat k turecko-řeckým hranicím s předpokládaným startem v prosinci 2016. Smlouvu o výstavbě Turkish Streamu uzavřely společnosti Botas Petroleum Pipeline Corporation a Gazprom ještě v den pohřbení South Streamu, tedy 1. prosince 2014 (Gazprom 2015c).¹⁴

6. Jižní koridor (Southern Corridor)

8. května 2009 se v Praze konal summit států uskupení Jižní koridor, které má za úkol vytvářet prostředí vzájemných kooperačních vztahů, politické podpory a příleži-

---

¹⁴ 7. 5. 2015 Alexej Miller, ředitel Gazpromu, oznámil uzavření smlouvy o ruských dodávkách do Turecka. Předpokládaným datem zahájení zůstává prosinec 2016 (Česká televize 2015).

tostí s cílem zajistit stabilitu a bezpečnost především v oblasti energetických vztahů, zvláště pak s důrazem na vytvoření Trans-Kaspické energetické linky spojující EU se státy okolo Černého, Kaspického i Středozemního moře. Státy se společnou deklarací¹⁵ zavázaly podpořit Evropskou komisi v rozvoji Jižního koridoru, ukončit vyjednávání s Tureckem o plynovodu Nabucco nebo např. rozvinout spolupráci EU a Egypta formou společných projektů a sdílením know-how z hlediska plynárenství (Rada bezpečnosti OSN 2009).

Kvůli nedostatku podpory a stále se zvyšující odhadované ceně byl původní projekt Nabucco zmenšen na Nabucco West, který prakticky kopíroval původní trasu, avšak pouze od tureckých hranic dál do Rakouska. Počáteční kapacita by činila 10 mld. m³/rok a mohla být případně navýšena až na 23 mld. m³/rok (Cobanli 2014). Takto minimalizovaná verze by pak přišla na 5 mld. euro. Nabucco West i přesto stále čelilo konkurenci, tentokrát v podobě plynovodu TAP (viz obr. 4; Cobanli 2014).

Plynovod TAP začne na turecko-řeckých hranicích a cestou přes Albánii, Řecko a Jaderské moře přivede do Itálie trasou dlouhou 765 km 10 mld. m³ zemního plynu ročně (TAP 2015b). Přestože předpokládané kapacity plynovodů TAP i Nabucco West byly stejné, TAP byl téměř o 2 mld. euro levnější. V rozhodování mezi nimi také hrála roli EK, která kvůli omezené evropské legislativě byla v roce 2008 schopna zajistit u potenciálních dodavatelů pouze polovinu požadované kapacity zemního plynu. Nabucco West tak bylo 27. 6. 2013 definitivně zrušeno a vítězem se stal plynovod TAP. Konsorcium Shah Deniz následně určilo jeho definitivní vlastnickou strukturu, která je tvořena společnostmi: BP (20 %), ázerbájdžánský SOCAR (20 %), norský Statoil (20 %), belgický Fluxys (19 %), španělský Enagás (16 %) a švýcarské Axpo (5 %), (TAP 2015a). Spuštění provozu je prozatím načasováno na rok 2016 (TAP 2015c).

Zdroj plynu, který naplní kapacity plynovodu TAP, leží v ázerbájdžánské části Kaspického moře, konkrétně v poli Shah Deniz. Shah Deniz se skládá ze dvou částí. V první se nachází 315 mld. m³, druhá skrývá dalších 565 mld. m³ zemního plynu

---

¹⁵ Za přítomnosti zástupců Kazachstánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu společnou deklaraci podepsali: Miroslav Topolánek v pozici předsedy Evropské rady, Jose Manuel Barroso, prezident EK, İlham Aliyev, prezident Ázerbájdžánu, Mikheil Saakashvili, prezident Gruzie, Abdullah Gül, prezident Turecka a Sameh Fahmy, egyptský ministr energetiky.

(EIA 2014a). Aby se plyn dostal z Kaspického moře na evropský trh, prochází nejprve 691 km dlouhým plynovodem SCP, který prochází přes Ázerbájdžán a Gruzii do Turecka, kde se napojuje na TANAP (viz obr. 4). Hlavními vlastníky SCP je BP, který vlastní 28,8 % a je zodpovědný za konstrukci plynovodu a dále Statoil s 15,5 % fungující jako obchodní operátor (BP 2015). Plynovod TANAP, společný projekt Turecka a ázerbájdžánského SOCARU, počíná svou trasu na gruzijsko-tureckých hranicích a po 1850 km se na turecko-řeckých hranicích napojuje na plynovod TAP (TANAP 2015). Plynovod TAP bude míjet státy, kde je nutnost dalších dodávek plynu alarmující. V této souvislosti byly zmíněny plány na výstavbu Jónsko-Adriatického plynovodu, který by byl vedlejší větví TAP, vedoucí z Albánie přes Černou horu, Makedonii až do Chorvatska. Předpokládaná kapacita je prozatím 5 mld. m³ kaspického plynu ročně (Schindler 2015).

7. Důsledky boje plynovodů a současné postavení Turecka

Nabucco, a ať už kterýkoliv z ruské dvojice Blue Stream či South Stream, nikdy nebyly vyloženež konkurenčními projekty. Teoreticky mohly fungovat zároveň. A vzhledem k již zmíněným rostoucím potřebám zemního plynu v EU, by tento výsledek mohl být v zásadě ideálním. Nabucco však bylo v tomto ohledu samo sobě nepřítelem. Oproti ruským plynovodům mělo jednu zásadní chybu, mělo zmírnit závislost EU na ruském plynu, což nebylo v souladu s ruskou monopolistickou strategií (Erdogdu 2010). V boji proti Nabuccu se Rusko zaměřilo i na kaspický region. Nabídky Moskvy na odkoupení veškeré produkce Ázerbájdžánu či Turkmenistánu přetrvávaly. Nedalo se ani předpokládat jiné: „Představa, že by Rusko stálo bokem a sledovalo stavbu velmi velkých plynovodů s účelem dodávat plyn z Kaspického regionu a Středí Asie do Evropy, přičemž by nemělo žádný vliv ani slovo v procesu jejich výstavby je pravděpodobně naivní.“ (Erdogdu 2010, str. 2944).

Nabucco a South Stream byly nakonec oba pohřbeny, přičemž Rusko nakonec na ztrátě South Streamu maximálně vytěžilo. Již částečně vystavěnou infrastrukturu plynovodu může využít pro výstavbu Turkish Streamu čímž zároveň získá užitek pro 63 mld. m³ zemního plynu ročně. Plynovod bude mít velký vliv i na evropskou diversifikaci, avšak spíše v negativním slova smyslu. Turecko se čím dál silněji připojuje

k Rusku a navrhované členství v EU už tak očividně není nadále jeho prioritou. Pokud tak Turecko bude v těsném spojení s Ruskem, které ho jednak bude zásobovat levným plynem a jednak skrze něj plyn transportovat, nebude přirozeně v jeho zájmu už dovážet plyn z kaspického regionu do EU. Tím by tak utrpěla, ve prospěch Ruska i Turecka, nejen EU, ale i státy kaspické oblasti (Schindler 2015).

Přes všechny komplikace se však s plány na výstavbu Jižního koridoru, plynovodů SCP, TANAP a TAP jeví budoucnost dodávek kaspického plynu do EU slibně. Soustava plynovodů přenese alespoň 10 mld. m³ zemního plynu ročně, a to trasou přes Ázerbájdžán, Gruzii, Turecko, Albánii do Řecka a Itálie.

8. Závěr

Rusko je hlavní dodavatelem zemního plynu do Evropy. Evropa je na ruském plynu závislá, ale zároveň je Rusko závislé na příjmech z prodeje tohoto zemního plynu. Evropské ceny jsou totiž o mnoho vyšší, než ceny, placené státy bývalého Sovětského svazu. Státy takzvaného „blízkého zahraničí“ Rusko vnímá jako výhradní zónu svého politického i hospodářského vlivu. Tyto státy, s výjimkou Ukrajiny, i přes zdražení dodávek ruského plynu, které se uskutečnilo okolo roku 2006 v souvislosti se vstupem Ruska do WTO, z obchodu s Ruskem stále profitují. Ukrajině však byly ceny navýšeny mnohem drastičtěji než ostatním státům a důsledkem toho proběhly rusko-ukrajinské plynové krize v letech 2006 a 2009. Dočasné utažení kohoutků s plynem směřujícím přes Ukrajinu dále do Evropy, vyvolalo obavy z přílišné závislosti evropských států na ruských dodávkách. Na příkladu Ukrajiny totiž Rusko ukázalo svou schopnost ekonomicky i politicky ovlivnit odběratelské i transitní státy ruského zemního plynu.

V energetické politice lze rozlišit převažující aspekty jako:

- a) geoeconomické
- b) geopolitické
- c) kombinaci obou výše uvedených.

Kombinaci geoeconomické a geopolitické strategie, lze nejlépe pozorovat v případě Ukrajiny, kde původní zvýšení ceny mělo ekonomický podtext, stejně jako v ostatních

státech SNS. Neschopnost ekonomické spolupráce ze strany Ukrajiny však Rusko využilo pro vymáhání svého geopolitického vlivu, který vyvrcholil anexí Krymu v roce 2014.

Potvrzení přítomnosti čistě geopolitických aspektů ruské energetické politiky ve vztahu k EU, tedy přední cíl této analýzy, je nejednoznačné. V případě plynovodů lze stejně jako v případě Ukrajiny předpokládat kombinaci geopolitických a geoekonomických aspektů. Plynovod Nabucco iniciovaný původně z ekonomického hlediska se totiž zejména vlivem rusko-ukrajinských plynových krizí stal záležitostí politiky. Pro zachování ruské převahy v dodávkách na evropské trhy spolu s udržení vlivu v nerostně bohatém regionu Kaspického moře Gazprom inicioval projekt South Stream. Ten by byl pro Rusko i evropské státy ekonomicky nesmírně výhodný. Zároveň by ale přinesl i rozšíření ruského geopolitického vlivu, který by zesílil nejen v jihovýchodní části EU, kde se koncentrují státy závislé na ruském plynu, ale umožnil by i další nátlak na Ukrajinu. Zajistil by totiž ruskému plynu, kromě severního Nord Streamu, další alternativní cestu do Evropy a zároveň by umožnil částečné „odstříhnutí“ států kaspického regionu od západních trhů. I přes definitivní zrušení obou plynovodů, bude Rusku uskutečnění takovéto strategie nejspíše umožněno. Náhradní řešení South Streamu, Turkish Stream, bude s největší pravděpodobností v blízké budoucnosti dodávat ruský plyn přes Řecko dále do Evropy.

V současné době se, z diverzifikačního hlediska, největší nadějí pro kaspické státy i státy EU stává Jižní Koridor. Ten zahrnuje soustavu plynovodů TAP, SCP a TANAP, které by měly do Evropy společně dodávat 5-10 mld. m³ zemního plynu pocházejícího z ázerbájdžánského pole Shah Deniz na evropský trh již od roku 2016. Kromě diverzifikace evropských zásob kaspickým plynem je další možností LNG. Budování dalších LNG terminálů by umožnilo EU dodávat více zemního plynu i ze vzdálenějších lokalit, konkrétně například Alžírsko či Kataru. Dle předpokladů se podíl LNG v energetickém mixu EU bude v roce 2035 dokonce pohybovat okolo 23 % (viz obr. 3), čímž bude výrazně konkurovat plynu ruskému. Je však nutné si uvědomit, že vytlačení ruského plynu z evropského trhu také rozhodně není řešením. Potenciální geopolitický nátlak na jednotlivé členy EU může být vyvíjen kterýmkoliv monopolistickým dodavatelem zemního plynu. EU navíc zemní plyn potřebuje, a pokud s Ruskem nevytvoří oboustranně perspektivní a dlouhodobou spolupráci, ruský plyn začne být

nabízen opačným směrem, tedy východním „energeticky lačným“ mocnostem jako je Čína nebo Indie.

Vzhledem k svým obrovským zásobám zemního plynu je Rusko potenciálně schopné ekonomicky zvýhodňovat státy, které jsou ochotnější s Ruskem politicky spolupracovat. V souvislosti s rusko-ukrajinskými konflikty lze hledání alternativních cest dodávek zemního plynu do EU proto považovat za politický krok. Energetická politika by tak měla být řešena v rámci EU jako celku. Pokud bude zanechána vládám jednotlivých států jako doposud, nemohou být očekávány zásadní změny. Ekonomicky smýšlející stát bude pravděpodobně volit levnější variantu, než aby koupil dražšího plynu pomohl jinému státu EU, čehož Rusko pohotově využívá. Řešením roztržité struktury evropské energetické politiky by mohla být připravovaná Energetická unie, prozatím vedená místopředsedou EK Marošem Šefovičem, která slibuje modernizaci energetických zákonů a další diverzifikaci dodávek. Zda bude realizována, záleží pouze na odhodlání členských států EU. Ty však prozatím, jak je vidět nejen v případě Nabucca, nedokáží v otázkách energetiky efektivně kooperovat.

Seznam použité literatury

- BRZEZINSKI, Z. (1999): Velká šachovnice: k čemu Ameriku zavazuje její globální převaha. 1. vydání. Mladá fronta, Praha, 232 s.
- COBANLI, O. (2014): Central Asian gas in Eurasian power game. Energy Policy, č. 68, s. 348-370.
- DILBAZI, E. (2009): Energetická bezpečnost a status Kaspického moře. Středoevropské politické studie, 9, č. 1, s. 1-25.
- ECONOMIDES, M. J., WOOD, D. A. (2009): The state of natural gas. Journal of Natural Gas Science and Engineering, č. 1, s. 1-13.
- ERDOGDU, E. (2010): Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security. Renewable and Sustainable Energy Reviews, č. 14., s. 2936-2945.
- FINON, D., LOCATELLI C. (2008): Russian and European gas interdependence: could contractual trade channel geopolitics? Energy Agency, 36, č. 1, s. 423-42.
- FREDHOLM, M. (2006): Gazprom in Crisis. Conflict Studies Research Center. Russian Series, 6, č. 48, s. 1-16. In: LUCAS, E. (2008): Nová studená válka, aneb, Jak Kreml ohrožuje Rusko i Západ. 1. vydání. Mladá fronta, Praha, 302 s.
- LUCAS, E. (2008): Nová studená válka, aneb, Jak Kreml ohrožuje Rusko i Západ. 1. vydání. Mladá fronta, Praha, 302 s.
- MACDOUGALL, J. (1997): A new stage in U.S.-Caspian sea basin relations. Central Asia, 11, č. 5.
- ORBÁNOVÁ, A. (2008): Moc, energie a nový ruský imperialismus. 1. vydání. Argo, Praha, 279 s.
- PIRANI, S., STERN, J., YAFIMAVA, K. (2009): The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assesment. Oxford Institute for Energy Studies, Oxford, 66 s.
- RILEY, A. (2006): The Coming of the Russian Gas Deficit: Consequences and Solutions. CEPS Policy Brief, č. 116, Centre for European Policy Studies, Brusel.
- SPANJER, A. (2007): Russian gas price reform and the EU-Russia gas relationship: Incentives, consequences and European security of supply. Energy Policy, 35, č. 5. s. 2889-2898.
- STERN, J. P. (2005): The Future of Russian Gas and Gazprom. Oxford Institute for Energy Studies, Oxford, 270 s.

STERN, J. P. (2006): The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006. Oxford Institute for Energy Studies, Oxford, 17. s.

Internetové zdroje

ABCMONEY (2007): EU unified in support of Nabucco pipeline project – EU energy commissioner. Dostupné z: <http://www.abcmoney.co.uk/news/222007122427.htm> [cit. 9. 4. 2015].

BBC NEWS (2000): BP buys Burmah Castrol. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/676927.stm> [cit. 11. 5. 2015].

BBC NEWS (2005): Russia offers delay on gas hike. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4571726.stm> [cit. 26. 4. 2015].

BBC NEWS (2014a): Iran nuclear crisis: Can talks succeed? Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-11709428> [cit. 3. 5. 2015].

BBC NEWS (2014b): Russia drops South Stream gas pipeline plan. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-30283571> [cit. 27. 4. 2015].

BBC NEWS (2015): Iran nuclear crisis: Six key points. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32114862> [cit. 3. 5. 2015].

BP (2014): Statistical Review of World Energy. Dostupné z: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf> [cit. 26. 3. 2015].

BP (2015): Operations and projects. Dostupné z: http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects.html [cit. 27. 4. 2015].

BRUNWASSER, M., DEMPSEY, J. (2008): Russia signs deal to bring natural gas pipeline through Bulgaria. The New York Times. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2008/01/18/world/europe/18iht-putin.4.9333114.html?_r=0 [cit. 9. 3. 2015]

CEDIGAZ (2015): Medium and Long Term Natural Gas Outlook. Dostupné z: <http://www.cedigaz.org/documents/2015/CEDIGAZProspects2015.pdf> [cit. 11. 5. 2015].

CNN (2014): Iran Hostage Crisis Fast Facts. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2013/09/15/world/meast/iran-hostage-crisis-fast-facts/> [cit. 19. 5. 2015].

CRUDE ACCOUNTABILITY (2009): Turkmenistan's Crude Awakening Oil, Gas and Environment in the South Caspian. Dostupné z: <http://crudeaccountability.org/wp-content/uploads/2012/10/20090116-ReportTurkmenistansCrudeAwakening.pdf> [cit. 11. 5. 2015].

ČESKÁ TELEVIZE (2015): Plynovod Turkish Stream zřejmě ožije. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/310562-plynovod-turkish-stream-zrejme-ozije/> [cit. 11. 5. 2015].

EIA (2013a): Iran. Overview Data. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=ir> [cit. 16. 5. 2015].

EIA (2013b): Oil and natural gas production is growing in Caspian Sea region. Dostupné z: <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=12911> [cit. 16. 5. 2015].

EIA (2014a): Azerbaijan. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=aj> [cit. 2. 5. 2015].

EIA (2014b): Iran. Analysis. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IR> [cit. 16. 5. 2015].

EIA (2015): International Energy Statistics. Dostupné z: <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=3&pid=26&aid=2> [cit. 15. 5. 2015].

EK (2015): Energy Union Factsheet. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4485_en.htm [cit. 14. 4. 2015].

ENI (2011): Corporate Governance Report. Dostupné z: https://www.eni.com/en_IT/attachments/governance/publications/2012/Corporate_Governance_Report_2011.pdf [cit. 11. 5. 2015].

ENI (2012): Annual Report. Consolidated Financial Statements. Dostupné z: https://www.eni.com/en_IT/attachments/publications/reports/reports-2012/Annual-Report-2012.pdf [cit. 11. 5. 2015].

ENI (2014): World Oil and Gas Review. Dostupné z: <https://www.eni.com/world-oil-gas-review-2014/sfogliabile/O-G-2014.pdf> [cit. 6. 3. 2015].

ERNST & YOUNG (2009): MOL Hungarian Oil and Gas Plc. and Subsidiaries. Konsolidovaný finanční výkaz. 115 s.

EURACTIV (2014): Vztahy evropské unie a Ruska. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vztahy-evropske-unie-a-ruska-000047> [cit. 26. 4. 2015].

EURACTIV (2015): Russian gas price seen falling by up to 35% in Europe. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/sections/energy/russian-gas-price-seen-falling-35-europe-312104> [cit. 9. 4. 2015].

EUROGAS (2009): Long Term Outlook for Gas Demand and Supply 2007 – 2030. Dostupné z: http://www.eurogas.org/uploads/media/Statistics_Eurogas_LT_Outlook_2007-2030_Final_25.11.10.pdf [cit. 26. 3. 2015].

FREIFIELD, D. (2009): The great pipeline opera. Foreign Policy. Dostupné z <http://foreignpolicy.com/2009/08/22/the-great-pipeline-opera/> [cit. 6. 3. 2015].

FUNDING UNIVERSE (2015): Aral AG History. Dostupné z: <http://www.fundinguniverse.com/company-histories/aral-ag-history/> [cit. 11. 5. 2015].

GAZPROM (2005): Gazprom and Turkmenistan update Turkmen Gas Supply terms and conditions for 2006. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/press/news/2005/december/article63341/> [cit. 26. 4. 2015].

GAZPROM (2013): Gazprom and Wintershall sign Master Agreement to swap assets. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/press/news/2013/december/article181323/> [cit. 27. 4. 2015].

GAZPROM (2014): Equity capital structure. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/investors/stock/structure/> [cit. 10. 5. 2015].

GAZPROM (2015a): Blue Stream. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/> [cit. 27. 4. 2015].

GAZPROM (2015b): Central-Asia Center. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/central-asia/> [cit. 27. 4. 2015].

GAZPROM (2015c): New Russia – Turkey gas pipeline route approved at meeting in Ankara. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/press/news/2015/january/article213570/> [cit. 27. 4. 2015]

GAZPROM (2015d): South Stream. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/south-stream/> [cit. 9. 3. 2015].

GAZPROM (2015e): Subsidiaries. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/subsidiaries/list-items/> [cit. 10. 5. 2015].

GAZPROMBANK (2015): Bank's Shareholders. Dostupné z: <http://www.gazprombank.ru/eng/about/shareholders/> [cit. 10. 5. 2015].

CHOW, E. C., HENDRIX, L. E. (2010): Central Asia's Pipelines: Field of Dreams and Reality. Dostupné z: http://www.nbr.org/publications/specialreport/pdf/preview/SR23_preview.pdf [cit. 27. 4. 2015].

IEA (2015): Gas Trade Flow in Europe. Dostupné z: <http://www.iea.org/gtf/index.asp> [cit. 15. 5. 2015].

ISPALNITĚLNIJ KOMITĚT SNG (2015): O Sodružestvě Něžavisimich Gosudarstv. Dostupné z: <http://cis.minsk.by/page.php?id=174> [cit. 2. 5. 2015].

- MOL GROUP (2015): Ownership Structure. Dostupné z: <http://molgroup.info/en/investor-relations/share-information/ownership-structure> [cit. 9. 5. 2015].
- NATURAL EARTH (2015): Cultural Vector Data Themes. Dostupné z: <http://www.naturalearthdata.com/features/> [cit. 20. 5. 2015].
- NEW EUROPE (2006): Gazprom, Turkmenneftegaz to continue gas talks. Dostupné z: <http://www.neurope.eu/article/gazprom-turkmenneftegaz-continue-gas-talks/> [cit. 11. 5. 2015].
- NEWS CENTRAL ASIA (2014): Caspian Summit at Astrakhan – The Outcome. Dostupné z: <http://www.newscentralasia.net/2014/09/30/caspian-summit-at-astrakhan-the-outcome/> [cit. 9. 4. 2015].
- NORD STREAM (2015): The Pipeline. Dostupné z: <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/> [cit. 14. 4. 2015].
- NOVINKY.CZ (2015): Rusko a Irán uzavřely vojenskou spoluprací proti USA. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/359421-rusko-a-iran-uzavrely-vojenskou-spolupraci-proti-usa.html> [cit. 3. 5. 2015].
- OMV (2014): Shareholder Structure. Dostupné z: http://www.omv.com/portal/01/com/omv/OMV_Group/Investor_Relations/OMV_Share/Shareholder_Structure [cit. 11. 5. 2015].
- OPEC (2013): World Proven Natural Gas Reserves by Country. Dostupné z: <http://www.opec.org/library/Annual%20Statistical%20Bulletin/interactive/current/FileZ/XL/T32.HTM> [cit. 5. 5. 2015].
- PANNIER, B. (2008): USA a ruský a íránský plyn. Eurocentrum Praha. Dostupné z: <https://praha.eurocentra.cz/46/1391/clanek/nabucco-usa-a-rusky-a-iransky-plyn/> [cit. 9. 4. 2015].
- PATRIA (2014): Rusko zdrazilo Ukrajině plyn o další čtvrtinu. Kyjev hovoří o šikaně a čeká omezení dodávek. Dostupné z: <http://www.patria.cz/zpravodajstvi/2604749/rusko-zdrazilo-ukrajine-plyn-o-dalsi-ctvrtinu-kyjev-hovori-o-sikane-a-ceka-omezeni-dodavek.html> [cit. 9. 4. 2015].
- PAVLOVSKI, V. (2009): Current status of the Nabucco Project. Dostupné z: <http://www.cei.int/sites/default/files/file/sef-programme/2.2%20PAVLOVSKI%20ppt.pdf> [cit. 9. 4. 2015].
- PIRANI, S. (2005): Ukraine squeezed by Russian and Turkmen gas pricing ambitions. Dostupné z: <https://piraniarchive.wordpress.com/home/about/ukraine-squeezed-by-russian-and-turkmen-gas-pricing-ambitions/> [cit. 26. 4. 2015].
- POGC (2008): Project South – Pars gas field – About. Dostupné z: <http://www.pogc.ir/Default.aspx?tabid=136> [cit. 16. 5. 2015].

PRESIDENT OF RUSSIA (2014): The Fourth Caspian Summit has taken place in Astrakhan. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46686> [cit. 9. 4. 2015].

PROUZA, T. (2015): Prouza: energetická bezpečnost nejsou jen dodávky, ale i ceny. Eurocentrum Praha. Dostupné z: <http://praha.eurocentra.cz/46/25555/clanek/prouza-energeticka-bezpecnost-nejsou-jen-dodavky-ale-i-ceny/> [cit. 9. 4. 2015].

RADA BEZPEČNOSTI OSN (2009): Deklarace summitu „Southern Corridor – New Silk Road“. Praha. Dostupné z: http://eu-un.europa.eu/articles/en/article_8715_en.htm [cit. 2. 5. 2015].

REUTERS (2010): UPDATE 1-Timoschenko's fund become largem Novatek owner. Dostupné z: <http://uk.reuters.com/article/2010/03/05/novatek-timchenko-idUKLDE6241NZ20100305> [cit. 10. 5. 2015].

RFERL (2002): Putin outlines his foreign-policy priorities. Dostupné z: <http://www.rferl.org/content/article/1142714.html> [cit. 14. 4. 2015].

ROSNEFT (2015): Shareholder Sturcture. Dostupné z: http://www.rosneft.com/Investors/structure/share_capital/ [cit. 9. 5. 2015].

RT (2013): Rosneft finalizes TNK-BP deal, becomes world's largem oil producer. Dostupné z: <http://rt.com/business/rosneft-finalize-tnk-bp-deal-largest-oil-producer-583/> [cit. 11. 5. 2015].

RT (2014): Gazprom becomes 100 % owner of abandoned South Stream gas pipeline. Dostupné z: <http://rt.com/business/218635-gazprom-owner-south-stream/> [cit. 27. 4. 2015].

RT (2015): Russia and Turkey agree on Turkish Stream onshore route. Dostupné z: <http://rt.com/business/230487-turkish-stream-new-route/> [cit. 27. 4. 2015].

SAANAIE, M. (2007): Problems and Prospects of Iranian-Russian Relations. Russia in Global Affairs. Dostupné z: http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9134 [cit. 3. 5. 2015].

SOUTH-STREAM.INFO (2015): Project History. Dostupné z: <http://www.south-stream.info/pipeline/history/> [cit. 27. 4. 2015].

SCHINDLER, J. (2014): Výhledy trhu se zemním plynem v Evropě. TZB-info.cz. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/vytapime-plynem/11153-vyhledy-trhu-se-zemnim-plynem-v-evrope> [cit. 9. 4. 2015].

SCHINDLER, J (2015): Rusko mění energetickou politiku vůči Evropské unii. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/12285-rusko-meni-energetickou-politiku-vuci-evropske-unii> [cit. 26. 4. 2015].

SOCAR (2015a): Joint Ventures. Dostupné z: <http://www.socar.az/socar/en/company/joint-ventures/ateshgah-insurance-company-cjsc> [cit. 11. 5. 2015].

SOCAR (2015): Production Sharing Agreements Offshore. Dostupné z: <http://www.socar.az/socar/en/company/production-sharing-agreements-offshore/absheron> [cit. 17. 5. 2015].

STATOIL (2011): Annual Report. Major SHareholders. Dostupné z: <http://www.statoil.com/annualreport2011/en/shareholderinformation/pages/majorshareholders.aspx> [cit. 9. 5. 2015].

TAP (2015a): About us. Dostupné z: <http://www.tap-ag.com/about-us> [cit. 27. 4. 2015].

TAP (2015b): Construction of the Trans Adriatic Pipeline. Dostupné z: <http://www.tap-ag.com/the-pipeline/building-the-pipeline> [cit. 27. 4. 2015].

TAP (2015c): TAP project development schedule. Dostupné z: <http://www.tap-ag.com/the-pipeline/project-timeline> [cit. 27. 4. 2015].

TANAP (2015): Why TANAP? Dostupné z: <http://www.tanap.com/tanap-project/why-tanap/> [cit. 27. 4. 2015].

THE FINANCIAL TIMES LTD (2015): Equities. Dostupné z: <http://markets.ft.com/research/Markets/Tearsheets/Business-profile?s=BP.:LSE> [cit. 10. 5. 2015].

THE WORLD FACTBOOK (2014): Library – Publications - The World Factbook. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> [cit. 26. 4. 2015].

TICHÝ, L. (2009): Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009. Euroskop.cz. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynovе-krize-2009/> [cit. 26. 4. 2015].

UKRAINIAN JOURNAL (2015):Raiffeisen discloses RosUkrEnergo owners. Dostupné z: <http://www.ukrainianjournal.com/?w=article&id=2543> [cit. 26. 4. 2015].

UKRAJINSKAJA PRAVDA (2006): Tekst soglašenija meždu „Naftogazom“ i „Gazpromom“. Dostupné z: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/01/5/4395629/> [cit. 26. 4. 2015].

VELIYEV, C. (2011): U.S. Foreign Policy Toward Azerbaijan. Dostupné z: <http://www.thewashingtonreview.org/articles/us-foreign-policy-toward-azerbaijan.html> [cit. 2. 5. 2015].

DEMEX (2012): Ownership Structure. Dostupné z: <http://www.demex.cz/en/about/structure/> [cit. 17. 5. 2015].

VOKRUG GAZA (2011): Očeň dorogoj Nabucco. Dostupné z:
<http://www.trubagaz.ru/issue-of-the-day/ochen-dorogojj-nabucco/> [cit. 9. 4. 2015].

WINTERSHALL (2015a): Achimgaz – Partnership with vision. Dostupné z:
<http://www.wintershall.com/en/worldwide/russia/novy-urengoy.html> [cit. 9. 5. 2015].

WINTERSHALL (2015b): Company Milestones. Dostupné z:
<http://www.wintershall.com/en/company/history.html> [cit. 9. 5. 2015].

Přílohy

Příloha 1: Přehled předních energetických společností, jejich vlastnických podílů a vlastních akcií

Název společnosti	Akcionáři	Příklady vlastních akcií:
ОАО Газпром (rus.) *	stát 38,37 % Роснефтьгаз (ruská státní spol.) 10,97 % Росгазификация (ruská státní spol.) 0,89 % ADR holders 26,23 % ostatní 23,54 % ¹	Gazprombank 35,5 % ² Achimgaz 50 % (s Wintershall) ³ Novatek 19,4 % ⁴ Promgas 98,7 % (původně s Eni) RosUkrEnergo 50 % Turusgaz 45 % (s BOTAS) ⁵ Panrusgaz Rt (Maď.) 40 % (s MOL) EuRoPol Gaz (Pol.) 48 % Vemex (Slov.) 50 % ⁶ (od 2006 v Rusku zákon o výhradním právu na export plynu)
British Petrol (UK)	BlackRock (USA) 3,9 % Legal & General Investment Management Ltd (VB) 3,3 % Global Investors (USA) 2,1 % The Vanguard Group (USA) 2,1 % Norges Bank (Nor.) 1,9 % Kuwait Investment Office (Kuvajt) 1,8 % ostatní 84,9 % ⁷	Aral AG (Něm.) 100 % ⁸ Castrol 100 % (přejmenováno na BP) ⁹ TNK-BP (společný podnik s Gazpromem, v současnosti vlastníkem Rosneft) ¹⁰
OMV (rak.)	International Petroleum Investment Company 24,9 % ÖBIB 31,5 % (rakouský státní podnik) vlastní podíl 0,3 % ostatní 43,3 %	OMV Petrom (Rum.) 100 % MOL (Maď.) 20,2 % OMV Petrol Ofisi (Tur.) 95,7 % ¹¹
Wintershall (něm.)	dceřinná společnost konsorcia BASF (Něm.) 100%	Wingas GmbH 49,98 % (s Gazpromem) ¹²
SOCAR (ázer.)	stát 100 %	Esso Schweiz GmbH 100 % (předtím ExxonMobilu) více než 30 společných podniků s různými světovými firmami ¹³

Eni SpA (it.)	it. Ministerstvo hospodářství a financí 3,93 % Cassa Depositie Prestiti SpA (It.) 26,37 % BNP Paribas Group (Fr.) 2,29 % vlastní podíl Eni SpA 9,55 % Itálie 18,96 % UK a Irsko 5,65 % Zbytek EU 18,48 % USA a Kanada 10,26 % Ostatní 6,61 % ¹⁴	přes 400 dceřiných firem a regionálních odnoží Burren Energy 100 % (pův. anglická firma soustředící se na turkmenskou energetickou produkci) Agip 100 % Saipem 43 % ¹⁵
Statoil (nor.)	67 % stát 3,3 % Folketrygdfondet (Nor.) 5,6 % další norské instituce 5 % UK 7,4 % další evropské státy 10,2 % USA 1,4 % ostatní	přes 20 regionálních odnoží ¹⁶
MOL (maď.)	stát 24,7 % OMV (Rak.) 20,2 % ČEZ 7,4 % Oman Oil Ltd (státní podnik Ománu) 7 % Magnolia Finance Ltd (Maď.) 5,9 % ING Bank (Niz.) 5,8 % ostatní instituce a soukromí investoři 26,3 % MOL 2,72 % ¹⁷	INA – Industrija nafte (chor.) 47 % Surgut Trading (Rus.) 50 % Geophysical Services Middle-East LLC (Omán) 70 % Crosco (Chor.) 47 % BHM OIL Invest (Kypr) 100 % ¹⁸
Rosněft' (ukr.)	OJSC Rosněft'gaz (rus. státní podnik) 69,5 % BP Russian Investments Limited 19,75 % Ruský národní depozitář 10,25 % Ruská vláda, soukromé osoby 0,5 %	Tomskneft 50 % Udmurtneft 49,54 % Slavneft 49,94 % TNK-BP (nyní součást Rosněfti) ¹⁹

* V roce 2005 bylo vlastnictví rozloženo následovně: stát 50 %, ruské instituce 29,5 %, ruské soukromé osoby 13 %, zahraniční vlastníci 7,5 %, v roce 2006 pak: stát 50 %, ADR holders 13,2 %, ostatní 36,8 %. Lze tedy předpokládat stále převažující ruskou vlastnickou strukturu.

Zdroje: ¹ Gazprom (2014), ² Gazprombank (2015), ³ Wintershall (2015a), ⁴ Reuters (2010), ⁵ Gazprom (2015e), ⁶ Vemex (2012), ⁷ The Financial Times Ltd (2015), ⁸ Funding Universe (2015), ⁹ BBC News (2000), ¹⁰ RT (2013), ¹¹ OMV (2014), ¹² Wintershall (2015b), ¹³ SOCAR (2015a), ¹⁴ Eni (2011), ¹⁵ Eni (2012), ¹⁶ Statoil (2011), ¹⁷ MOL Group (2015), ¹⁸ Ernst & Young (2009), ¹⁹ Rosneft (2015)

Příloha 2: Vlastnické podíly energetických společností v ázerbájdžánských plynových polích

Název ložiska zemního plynu	Odhadované zásoby zemního plynu v ložisku	Vlastnické podíly společností
Absheron	350 mld. m ³	SOCAR 40 % Total 40 % GDF Suez S.A. 20 %
Araz Alov Sharg	400 mld. m ³	ENCANA 40 % SOCAR 15 % BP Exploration Ltd 15 % Turkish Petroleum Overseas Company 15 % Statoil Azerbaijan Alov a.s. 10 % Exxon 5 %
Azeri Chirag Deep Water Gunashli	500 mld. m ³ *	BP Exploration Ltd 35 % Azerbaijan ACG Ltd 11 % Chevron Texaco 11 % INPEX 10 % Statoil Absheron a.s. 8 % Exxon Mobil 8 % Turkiye Petrolleri A.O. 6 % ITOCHU 4 % Amerada Hess 2 %
Bahar Gum Deniz	13 mld. m ³	Bahar Energy Ltd 80 % SOCAR 20%
Shafag Asiman	500 mld. m ³ *	Azerbaijan ACG Ltd 50 % BP Exploration Ltd 50 %
Shah Deniz	880 mld. m ³ *	BP Exploration Ltd 25 % Statoil Azerbaijan a.s. 25 % Total 10 % Lukoil 10 % Nico 10 % Azerbaijan (Shah Deniz) Ltd 10 % Turkish Petroleum Overseas Company 9 %

Zdroje: SOCAR (2015b), * BP (2015)

Příloha 3: Činnost zahraničních společností v turkmenském energetickém sektoru

Název společnosti	Země původu	Typ činnosti
Burried Hill Energy	Kypr	<ul style="list-style-type: none"> - výzkum pole Serdar a sdílení produkce pole Block 3 - „zlatý sponzor“ 13té Turkmenké mezinárodní ropné a plynové konference v Ašgabat
Calik Enerji	Turecko	<ul style="list-style-type: none"> - vrtné práce v poli Korpedje, Akpatlawuk, Balkan Velayat, G. Yoloten, Mary Velayat
China National Petroleum Corporation	Čína	<ul style="list-style-type: none"> - technický servis, geologický průzkum, atd. pole Gumdak - smlouva o exportu 30 mld. m³/rok do Číny na 30 let - investice do dalších geofyzikálních průzkumů a technologií pro zpracování zemního plynu
Eni ¹⁶	Itálie	<ul style="list-style-type: none"> - operace v poli Burun (oblast Nebit)
Gazprom	Rusko	<ul style="list-style-type: none"> - 25letý kontrakt s Turkmenneftgas z roku 2003 o nákupu a prodeji turkmenského plynu (pomocí plynovodu Central Asia – Center, další kontrakty 2006 – 2007 (viz kap. 3. a 4.2.1) - konstrukce plynovodu pre-Caspian (plyn i z Kazachstánu)
Lukoil	Rusko	<ul style="list-style-type: none"> - „zlatý sponzor“ 13té Turkmenké mezinárodní ropné a plynové konference v Ašgabat - jednání o účasti na energetických projektech
Midland Consortium, USA and Korea ¹⁷	VB, Korea	<ul style="list-style-type: none"> - průzkum a rozvoj, vrtné práce pomocí moderních technologií a nástrojů, rekonstrukce a intenzifikace produkce energetických polí v západním Turkmenistánu
Naftogaz Ukrajiny	Ukrajina	<ul style="list-style-type: none"> - Gazprom produkuje Naftogazu Ukrajiny plyn zakoupený od Turkmenistánu a Kazachstánu, ten dále do střední a východní Evropy
Zarit ¹⁸	Rusko	<ul style="list-style-type: none"> - rozvoj polí Block 29, 30, 31
Další energetické společnosti často zmiňované v médiích jako potenciální účastníci v rozvoji a produkci kaspické ropy a plynu, sponzoři 13té Turkmenké mezinárodní ropné a plynové konference v Ašgabat: BP (UK), Chevron (USA), Shell (Niz.), Statoil (Nor.), Total (Fr.) a další.		

Zdroj: Crude Accountability (2009)

¹⁶ Eni zde působí prostřednictvím dceřinné firmy **Burren Energy**, kterou koupila v roce 2007 za 3,6 mld. dolarů.

¹⁷ Midland Oil & Gas – anglická odnož Swiss Financial Services, která byla vytvořena speciálně pro rozvoj energetické produkce v oblasti Kaspického moře. V roce 2008 se spojila se společností Ko-Turkmenistan (Korea). Caspian Sea Oil and Gas Corp. (Korea), která vede toto konsorcium.

¹⁸ Zarit byl v roce 2002 registrován v Moskvě jako společný podnik **Rosněfti** (37 %) a dceřinné společnosti ruské soukromé společnosti **Itera**, **Gazkhinvest** (37 %), zbývajících 26 % připadlo ruské státní společnosti Zarubezhneft. V roce 2004 pak získal 15 % podíl Zaritu **Turkmenneft** (Rosněft a Itera 31 %, Zarubezhneft 23 %).